

SÁMEDIGGI SAMETINGET

Veileder for barnehager med samiske barn

Oahppa lea geahpas guoddit • Kunnskap tynger ikke

Innhold

Forord	4
Innledning	5
Lovgrunnlag	6
Målsetning	8
Målgruppe	8
Del 1 Samisk barnehage, formål og ansvarsområde	9
1.1 Samisk barnehage	9
Del 2 Innhold i samiske barnehager	11
2.1 Samisk kultur og verdigrunnlag	11
2.2 Likestilling.....	12
2.3 Barns medvirkning	12
2.4 Barns medvirkning i forhold til tospråklighet og å tilhøre to kulturer.....	13
2.5 Fysisk miljø som fremmer alle barns utvikling.....	14
2.6 Omsorg og oppdragelse.....	15
2.7 Lek og læring	17
2.8 Læring og utvikling av sosial kompetanse	17
2.9 Språk.....	18
2.10 Samiske barn som funksjonelt flerspråklige barn.....	19
2.11 Barnehagen som kulturarena	19
Del 3 Fagområdene	21
3.1 Kommunikasjon, språk og tekst	21
3.1.1 Begrepsinnlæring.....	22
3.1.2 Språkstimulering i hverdagssituasjoner.....	22
3.1.3 Samiske familie- og slektsbenevnelser	23
3.1.4 Natur og naturfenomener.....	23
3.1.5 Årstidskalenderen	23
3.1.6 Stedsnavn	23
3.1.7 Samtale og samspill	23
3.1.8 Samlingsstund og temaarbeid.....	23
3.1.9 Drama og musikk.....	24
3.1.10 Litteratur	24
3.1.11 Muntlige fortellinger	24
3.1.12 Ordtak – Sátnevådjasat	24

3.1.13	IKT i barnehagen.....	25
3.2	Kropp, bevegelse og helse.....	26
3.2.1	Lek og spill.....	26
3.2.2	Bruk av naturen	27
3.3	Kunst, kultur og kreativitet.....	28
3.3.1	Visuell kunst.....	28
3.3.2	Duodji	28
3.3.3	Joik og musikk.....	29
3.3.4	Litteratur	29
3.4	Natur, miljø og teknikk	30
3.4.1	Åtte årstider	30
3.4.2	Mattradisjoner	32
3.4.3	Stjernehimmelen.....	32
3.5	Etikk, religion og filosofi.....	33
3.5.1	Diiddat/merker,tegn, tro.....	34
3.5.2	Merkedager	35
3.6	Nærmiljø og samfunn	36
3.6.1	Tilhørighet i samisk kultur.....	36
3.6.2	Nærmiljøet	36
3.6.3	Samfunn	37
3.7	Antall, rom og tid	37
Del 4	Planlegging, dokumentasjon og vurdering	39
4.1	Planlegging	39
4.2	Dokumentasjon som grunnlag for refleksjon og læring	40
4.2.1	Bilder	40
4.2.2	Mapper	40
4.2.3	Avis	40
4.2.4	Annen dokumentasjon.....	41
4.3	Vurdering av barnehagens arbeid	41
Del 5	Samarbeid	42
5.1	Grunnskolen	42
5.2	Pedagogisk-psykologisk tjeneste	42
5.3	SEAD	42
5.4	Utdanningsinstitusjoner.....	42
5.5	Sametinget.....	42
5.6	Andre samarbeidspartnere.....	42
Litteraturliste	44	

Forord

Sametinget og Kunnskapsdepartementet er glad for å kunne presentere en veileder knyttet til rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Veilederen retter seg mot barnehageansatte som jobber med samiske barn. Veilederen skal gi inspirasjon i arbeidet med samisk språk og kultur i barnehagen.

Veilederen er utarbeidet i regi av Sametinget. Sametinget og Kunnskapsdepartementet takker bidragsyterne for innsatsen og samarbeidet.

Kristin Halvorsen
kunnskapsminister

Egil Olli
sametingspresident

Innledning

I den nye rammeplanen for barnehagen, under kapittel 1.10 Barnehager for samiske barn, står det at Norge har en forpliktelse å ivareta sitt urfolks særskilte rettigheter, jf. ILO-konvensjon nr. 169, om urbefolkninger. Dette betyr at Norge har en særlig forpliktelse til å ivareta samiske barns og foreldres interesser. Rammeplanen slår videre fast at samiske barn, over hele landet, trenger støtte til å bevare og utvikle sitt språk og sin kultur.

”Barnehager for samiske barn i samiske distrikt skal være en integrert del av det samiske samfunn og synliggjøre mangfoldet, frodigheten og variasjonene i det samiske samfunnet.” (Rammeplan for barnehagen s. 19)

I samiske distrikt bør det være vedtektsfestet at barnehagen skal ha som formål å styrke samiske barns identitet ved å bruke samisk språk, og å formidle samisk kultur, levesett og samfunnsforhold. Sentrale elementer fra samisk barneoppdragelse bør ivaretas både i arbeidsmåter og i hverdagslivet. Organiseringen av barnehagen må være på en slik måte at barn får delta i ulike arbeidsprosesser og får delta i kulturell og sosial virksomhet. Samisk språk er en viktig faktor, og det er en forutsetning at personalet kan samisk og har kunnskap om den samiske kulturen. Barnehager med samiske barn, utenfor de samiske distriktene, har også i oppgave å legge større vekt på at den samiske kulturen skal være en sentral del av barnehagens innhold.

Denne veilederen er ment som veileder og inspirasjon for samiske barnehager og barnehager med samiske barn.

Vi takker Anne Jannok Eira, Anna Sparrok, Marianne Storjord og Ellen Strandli for innspill og kommentarer til heftet.

Solveig Kristine Oskal og Jorunn Løkvold har sammen med Sametinget utarbeidet heftets tekst.

Lovgrunnlag

Samene har i dag status som urfolk i Norge og har dermed et folkerettslig krav på et særlig kulturvern. Forpliktelsene følger av internasjonale konvensjoner som Norge har sluttet seg til, som ILO-konvensjon om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.

ILO-konvensjonen legger følgende definisjon til grunn for urbefolkning:

"Folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobringen eller koloniseringen fant sted eller da nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som – uansett deres rettslige stilling – har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner".

I 1991 ratifiserte Norge også FNs konvensjon om barns rettigheter. I barnekonvensjonen er ulike rettighetsbestemmelser som berører barn nedfelt:

Artikkel 29.1 – c sier blant annet *"Partene er enige om at barnets utdanning skal ta sikte på å utvikle respekt for dets egen kulturelle identitet, språk og verdier".*

Artikkel 30 sier blant annet: *"I land hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkning, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å nyte godt av sin kultur, å bekjenne seg til og utøve sin religion eller til å bruke sitt eget språk."*

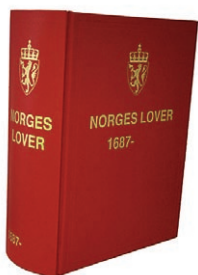
Grunnloven § 110 ble i 1988 endret slik at samer som landets urbefolkning skulle oppnå samme rettigheter som landets befolkning for øvrig.

Grunnlovens § 110A sier at: *"Det paaligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sit Sprog, sin kultur og sit Samfundsliv".*

Norge har, med bakgrunn i urfolks særskilte rettigheter og FNs barnekonvensjon, en særskilt forpliktelse til å ivareta samiske barns og foreldres interesser.

I 1989 kom lov om Sametinget og andre samiske forhold (Sameloven). Lovens formål er å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

Lov om barnehager, som trådte i kraft 1. januar 2006, har to bestemmelser som spesielt berører samiske barn:

Barnehageloven § 2 Barnehagens innhold:

Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.

Barnehageloven § 8 Kommunens ansvar:

Kommunen har ansvaret for at barnehagetilbudet til samiske barn i samiske distrikt bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur.

Kunnskapsdepartementet har 1. mars 2006 med hjemmel i *Lov om barnehager* fastsatt Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, som trådte i kraft 1. august 2006.

I den nye rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver vektlegges samiske barns behov for støtte til å bevare og utvikle sitt språk og sin kultur uavhengig av hvor i landet de bor, og henstiller til at dette skal vedtektsfestes for å styrke samiske barns identitet, gjennom språk og formidling av samisk kultur.

Målsetning

- Veilederen skal være et supplement til "Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver"(Kunnskapsdepartementet 2006a)
- Veilederens mål er å støtte de samiske barnehagene og barnehager med samiske barn med arbeid i forhold til rammeplan og utarbeidelse av årsplan
- Gi en veiledende ramme for hvordan barnehagetilbudet for samiske barn bør tilrettelegges
- Veilederen skal danne grunnlag for hva som skal være barnehagens innhold og tar utgangspunkt i samisk språk og kulturformidling
- Målet er at veilederen skal formidle kunnskap og erfaringer som grunnlag for refleksjon, samt forslag til tema innenfor de ulike fagområdene
- Veilederen skal gi grunnlag for tilpasning til den enkelte barnehage ut fra lokal kultur, nærmiljø og geografisk beliggenhet
- Veilederen skal gi inspirasjon og lyst til å utforske mer av den samiske livsverdenen.
- Veilederen skal også gi inspirasjon til andre barnehager i hele landet
- Veilederen kan være til nytte for foreldre, eiere og barnehagemyndigheter
- Målet for arbeidet er å gi en veiledende ramme for hvordan barnehagetilbudet for samiske barn bør tilrettelegges, men samtidig gi rom for lokal planlegging tilpasset stedlige forutsetninger.

Målgruppe

Målgruppen er samiske barnehager med samiske barn, men også norske barnehager med samiske barn.

Del 1

Samisk barnehage, formål og ansvarsområde

Barnehagens formål er å gi barn under opplæringspliktig alder gode utviklings- og aktivitetsmuligheter. Barnehagen skal bidra til at samiske barn kan utvikle sin samiske identitet og få trygghet og glede i forhold til sin egen kultur og sitt språk. Samisk språk og kultur må ha gode vilkår i barnehagen. Dette skal skje i nær forståelse og samarbeid med barnas hjem.

Rammeplanen framhever betydningen av voksnes holdninger, kunnskaper og ferdigheter til å møte, forstå og oppdra barn til aktiv deltakelse i et demokratisk samfunn. Planen har både et her og nå – og et framtidsperspektiv. I Rammeplanen understrekes barnehagens særegenhet som pedagogisk virksomhet. En konkretisering av den enkelte barnehages arbeid skal nedfelles i årsplanen, som fastsettes av barnehagens samarbeidsutvalg (jf. Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver).

SAMISK BARNEHAGE

Følgende definisjon legges til grunn for hva en samisk barnehage er:

"En samisk barnehage er en barnehage der barna i barnehagen er samer. Barnehagen har som formål å styrke barnas identitet som samer ved å fremme bruken av samisk språk og ved å formidle samisk kultur. Det er en forutsetning at personalet kan samisk" (Kunnskapsdepartementet 2006).

I Opplæringsloven defineres same som en person som kan skrives inn i Samemantallet, jf. § 2-6 i lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (Sameloven), og barn av de som kan skrives inn. Samisk språk defineres her som språkene nordsamisk, sørsamisk eller lulesamisk. Samiske distrikt blir definert som 1: det samiske forvaltningsområdet etter § 3-1 i Sameloven, og 2: andre kommuner eller deler av kommuner etter forskrifter gitt av Kongen i statsråd etter at Sametinget og de kommunene og fylkeskommuner spørsmålet gjelder, har fått uttale seg.

Den viktigste oppgaven samiske barnehager har, er formidling av samiske verdier, språk og kultur. Samisk kultur har både usynlige og synlige markører som blant annet språk, klestradisjoner, omgangsformer, matskikker, duodji, kunst, joik og samisk musikk, navneskikker og næringer. Samisk kultur består også av immaterielle faktorer som verdinormer, tenkesett, samhørighetsfølelse og en felles historie og bakgrunn. Alt dette må barnehagen formidle til barna på en slik måte at barna får et positivt syn på det samiske, og kan være stolte av sin samiske tilhørighet. (Sametingsrådets melding om samiske barnehager 2003.)

Den samiske befolkningen er bosatt i store deler av landet og representerer både

språklige og kulturelle forskjeller. Det samiske språket er et minoritetsspråk og er i en situasjon hvor det i enkelte områder står veldig svakt. I andre områder er språket tilsynelatende sterkt men farges stadig av majoritetsspråket, noe som gjør språket sårbart. Det krever ekstra ressurser og tiltak for å ivareta både språket og kulturen.

I barnehager som har samiske barn utenfor de samiske distriktene, har foreldre og barn rett til å forvente at barnehagens personale har kjennskap til og legger vekt på at det samiske språket og at den samiske kulturen skal være en del av barnehagens innhold.

Del 2

Innhold i samiske barnehager

For samiske barnehager vil det være spesielt viktig å vektlegge samisk verdigrunnlag som den barnehagen skal bygge sin virksomhet på. Dette skal være en sentral del av de samiske barnehagers innhold.

Barnehagens innhold skal være allsidig og variert og hvor det enkelte barnet får støtte, opplevelser og erfaringer som fører til utvikling av kunnskaper, ferdigheter og holdninger.

Samtidig skal innholdet støtte samiske barns språklige og sosiale kompetanse gjennom overordnet målsetning, aktiviteter, felles opplevelser og samvær.

De samiske barnehagene er opprettet for å gi de samiske barna en barnehage med et samisk innhold.

Barnehager for samiske barn i samiske distrikt skal være en integrert del av det samiske samfunnet. De skal ha vedtektsfestet at barnehagen har som formål å styrke barns identitet som samer ved å bruke samisk språk og å formidle samisk kultur, levesett og samfunnsforhold. Sentrale elementer fra samisk barneoppdragelse bør ivaretas både i arbeidsmåter og i hverdagslivet. Barnehagens tilbud må organiseres slik at barn tas med i ulike arbeidsprosesser og får delta i kulturell og sosial virksomhet, og det vil være en forutsetning at personalet kan samisk (jf. Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver).

2.1 SAMISK KULTUR OG VERDIGRUNNLAG

Barnehager for samiske barn må bygge på det grunnleggende prinsipp at barnehagen skal være en integrert del av det samiske samfunn. Samenes etniske identitet knyttet til sosial og kulturell egenart danner en viktig forutsetning for læring. Det er ved å ta utgangspunkt i den samiske kulturen at barnehagen kan styrke samiske barns identitetsfølelse og bevare og videreutvikle den samiske kulturarven ved å formidle og synliggjøre samisk kultur, levemåte og verdier.

Barnehagene må jobbe ut fra den virkelighet som samene lever i. Det betyr blant annet å synliggjøre mangfoldet, frodigheten og variasjonene. Med endringer i det samiske samfunnet må dagens barn få ta del i og være med på å skape nye positive elementer i det moderne samfunnet. Dette krever at personalet er bevisst sin rolle ved at de gjennom planlegging, væremåte og formidling ivaretar formidling av samiske verdier og tankemåte med hensyn til dagens situasjon og den moderne tid. Videre krever det at personalet må styrke og utvikle barns samiske identitet ved å styrke bruken av samisk språk, for eksempel skape språkarenaer som blir integrerte i lokalmiljøet.

Mål for de samiske barnehagene er at samiske verdier legges til grunn for innholdet i barnehagen. Det samiske samfunnet er svært mangfoldig, og verdigrunnlaget vil derfor variere fra område til område. Den enkelte barnehage må ut fra lokal kunnskap tilpasse dette til barnehagen. I tillegg til det verdigrunnlaget som gjelder for alle norske barnehager, må den samiske barnehagen styrke og videreutvikle samisk fellesskapsfølelse, utvikle respekt for mangfoldet i samekulturen og trekke det samiske nærmiljøet inn i barnehagen, samt skape grobunn og vekst for samenes nærhet til naturen, og respekt for samspillet mellom menneskene og miljøet omkring oss.

Barnehagen har en viktig oppgave i å bidra til holdninger om at mennesker av ulike kulturer kan leve i fredelig sameksistens og med respekt for hverandres egenart. Den samiske barnehagen har ansvar for å skape forståelse og respekt for andre kulturers berettigelse til eksistens i samfunnet og i naturområder. Barnehagens ansvar er å formidle grunnleggende verdier som fellesskap, omsorg og medansvar, og representere et miljø som bygger opp om forståelse og respekt for menneskeverd og retten til å være forskjellig.

2.2 LIKESTILLING

Gjennom barnehagens pedagogiske virksomhet skal likestilling mellom kjønnene gjenspeiles. For samiske barnehager vil rekruttering av flere mannlige ansatte være et viktig tiltak.

Likestilling mellom jenter og gutter i barnehagen skal gjenspeiles i barnehagens pedagogikk. Barnehagens virksomhet skal bidra til et likestilt samfunn hvor prinsippet om like muligheter for begge kjønn skal videreformidles.

Også i det samiske samfunnet var arbeidsoppgavene kjønnsrollebestemt, hvor kvinnen hadde ansvar og plikter for det som ble sett på som kvinnens oppgaver, mens mannen igjen hadde sine plikter. Med samfunnsstrukturen har dette endret seg, og de fleste yrker i dagens samfunn kan sies å være kjønnsnøytrale. Mange samiske kvinner tar høyere utdanning i dag i motsetning til samiske menn, og dermed vil det være spesielt viktig å oppmuntre guttene til utdanning. Det vil være vesentlig at man legger vekt på mestring hos det enkelte barn, som et grunnlag for læring. Både gutter og jenter skal ha like muligheter for å bli sett, hørt og ta ansvar for deltagelse i fellesskap i de ulike aktivitetene i barnehagen. Det er viktig at personalet reflekterer over sin egen væremåte med hensyn til verdier som signaliseres til barna.

I gammel tid, i sjøsamiske samfunn, dro mennene på fiske i lange perioder av året og kvinnene og barna ble igjen hjemme med ansvar for jordbruk og fiske på fjorden. Kvinnene utførte da alt arbeid i hjemmet, og barna måtte bidra etter evner og forutsetninger. Dette ser en del samiske kvinner i dag på som et sterkt forbilde for kvinnerollen blant samene.

2.3 BARNES MEDVIRKNING

I følge Barnehageloven har barn i barnehagen rett til å komme med sine synspunkter og aktivt påvirke barnehagens virksomhet. Barns medvirkning er et sentralt tema i dag.

Alle barn har rett til, ut ifra modning og forutsetninger, til å uttrykke seg og få innflytelse på ulike sider ved sitt liv i barnehagen.

I samiske samfunn har det alltid vært naturlig at barnet har en sentral posisjon i familien, hvor det tidlig fikk sin innordnede rolle i familien. Dette innbar at barnet hadde ansvar for enkelte gjøremål som barnet hadde forutsetning for å mestre. Barnet ble viet positiv oppmerksomhet og fikk skryt for oppgavene det utførte. Dette ga barnet følelse av mestring og følelse av å bli tatt på alvor og barnet fikk vokse med oppgavene. Fortsatt er det naturlig å kalle barna for *bigá* (tjenestepike¹) og *reanga* (dreng²), noe som automatisk tilsier en rolle hos barnet. Andre måter å inkludere barnet på er å si *moai* (vi to³) eller *mii* (vi⁴), noe som tilsier at dette er noe som vi gjør i fellesskap. Den voksne stiller seg solidarisk med barnet ved å inkludere seg selv, noe som vil lette barnets skyldfølelse, hvis noe har gått galt eller barnet har vært uheldig. Det er ikke nødvendigvis forventet at barnet skal bidra med noe vesentlig, men at barnet vet at det har en viktig rolle og hvor man samtidig er observant og oppmerksom på det barnet bidrar med.

Enkelte forfattere hadde formeninger om at samene manglet disiplin, noe som indikerer manglende barneoppdragelse. Andre har igjen påpekt at dette var en annen form for oppdragelse, som ikke var basert på tvang og at samene sjelden kjeftet på barna sine (Balto, 1997). Barna ble tidlig opptatt i de voksnes samfunn og behandlet som likeverdige. Straffemetoder ble sjelden brukt. Resultatet av denne oppdragelsen var ofte bra, barna ble lydige og oppfører seg fint (Balto, 1997). Denne pedagogiske tankegangen er i tråd med dagens vektlegging av betydningen av barns egen medvirkning.

2.4 BARNES MEDVIRKNING I FORHOLD TIL DET Å VÆRE TOSPRÅKLIG OG TILHØRE TO KULTURER

Mange samiske barn vokser opp med flere språk og flere kulturer, noe som gjenspeiles i deres hverdag. Det å vokse opp i en flerkulturell kontekst er en berikelse, men dette er avhengig av de ytre vilkårene rundt barnet, som for eksempel hvilke verdier og holdninger vi formidler til barna. Det at barna lærer seg å møte andre mennesker med åpenhet og forståelse, vil være et godt utgangspunkt for å tilegne seg ferdigheter i forhold til det å veksle og tilpasse seg flere kulturer med en naturlig smidighet. Det er imidlertid en forutsetning at også samiske barn blir møtt med forståelse og respekt for sin kulturelle bakgrunn. Barn må få gi uttrykk for at de er stolte av sin bakgrunn, noe som krever av de voksne er lydhøre og ivaretar denne følelsen hos barnet. Fortsatt gjenspeiles det norske samfunnet med manglende kunnskap om samene og deres kultur, noe som medfører at mange i barnehagens personalgruppe ikke har god nok kunnskap om hvordan de skal møte og ivareta samiske barns behov.

Samisk språk og kultur er i en situasjon hvor det er truet. Mange opplever at det er vanskelig å ivareta og overføre språket og kulturen til barna når de flytter til områder hvor språket er lite representert og lite i bruk. For mange foreldre kan det oppleves som vanskelig å være språklig bevisst, fordi dette kan oppleves som å skape avstand i møte med

1 Dærno (lulesamisk), sjovnh (sørsamisk)

2 Svájnnasa (lulesamisk), triengkh (sørsamisk)

3 Munnuv (lulesamisk), máannoeh (sørsamisk)

4 Mij (lulesamisk), mijjeh (sørsamisk)

andre som ikke behersker språket. Noen foreldre er usikre og engstelige for at barna skal skille seg ut og dermed bli utsatt for mobbing. Det krever at foreldrene er bevisste og trygge, og de må vite hvordan de skal møte utfordringer i forhold til det å ivareta samisk språk og kultur. Det igjen krever at personalet i barnehagen må ha innsikt og forståelse for viktigheten av å ivareta og videreutvikle det samiske språket hos barnet, slik at personalet kan fungere som gode støttespillere for foreldrene.

Barn som vokser opp i en tokulturell kontekst, kan komme i ulike situasjoner hvor de for eksempel kan gi uttrykk for at de ikke ønsker å snakke et av de språkene som foreldrene representerer. Svært ofte vil dette være minoritetsspråket, da dette språket ikke har den statusen som majoritetsspråket har. Barn er sårbare, og dette kan være et uttrykt ønske om ikke å skille seg ut og være annerledes enn andre barn. Det er viktig at barnets følelser blir møtt med forståelse og ivaretatt. I slike situasjoner er det nødvendig og viktig at personalet støtter barnet og foreldrene ved å vie ekstra positiv oppmerksomhet og oppmuntring i forhold til minoritetsspråket. Ved at man oppmuntrer og anerkjenner barnet, vil det få et positivt bilde og stolthetsfølelse i forhold til sin egen bakgrunn. Videre vil dette skape grunnlag for barns egen medbestemmelse ved at de kan være fortrolige og dele sine tanker og opplevelser med personalet, og de andre barna i barnehagen.

Barns rett til medvirkning krever tid og rom for å lytte og samtale, noe som innebærer organisering, planlegging og tilrettelegging av barnehagens virksomhet. Det må skapes rom og mulighet for barna til å komme med egne tanker og uttrykk. Kommunikasjonen skal bære preg av respekt, forståelse og hvert enkelte barn skal føle at det blir tatt på alvor.

Tema som omhandler barns rett til medvirkning, bør diskuteres i personalgruppen. Hensikten er å se på barnehagens praksis og i hvilke situasjoner og hva som er naturlig at barna kan ha medbestemmelse i. Som eksempel her kan nevnes individuelle interesser hos hvert barn, barns uttrykksmåte, valg av aktiviteter, samlinger hvor barn kan komme med egne syn, lære å lytte til hverandre, men også å formidle egne ønsker og opplevelser. Dette er avhengig av barnets alder, språk og funksjonsnivå. Medvirkning innebærer også ansvarlighet for egne valg ut i fra det barnet mestrer.

For samiske barnehager og barnehager med samiske barn vil det være nødvendig å tilegne seg kunnskap om barns medvirkning og se dette i forhold til et samisk verdigrunnlag.

Det henvises også til Temahefte om barns medvirkning, publikasjonskode F-4217B.

2.5 FYSISK MILJØ SOM FREMMER ALLE BARNES UTVIKLING

Barnehagen, både inne- og utemiljø, skal ha arealer og utstyr nok til lek og varierte aktiviteter som fremmer bevegelsesglede, gir allsidig bevegelseserfaring, sanseerfaring og mulighet for læring og mestring. Utforming av det fysiske miljøet ute og inne gir viktige rammebetingelser for barns trivsel, opplevelser og læring. Naturen kan være en varierende og utfordrende arena for å fremme fysisk aktivitet. Bruk av naturen som leke- og aktivitetsarena står sentralt i samisk kultur, da mye daglige gjøremål og virke skjer i forbindelse til naturens- og årstidenes skiftninger. Det må legges til rette for å kunne nyttiggjøre naturen til ulike formål i barnehagen. Barnehagen må i utgangspunktet bygges

på en slik måte at den gir muligheter for å ivareta samisk kultur både innen- og utendørs. Det stiller krav til et uteområde og nærhet til naturområder i barnehagens nærmiljø.

Sametinget legger vekt på at samiske barnehager bør ha et samisk preg som er synlig, en ytre markør. Spesielt viktig er utemiljøet ettersom samiske barnehagebygninger ser ut som barnehager flest. Mange av de samiske barnehagene mangler imidlertid tydelige markører i nærmiljøet, og det vil være spesielt viktig å framheve og synliggjøre de samiske barnehagene ved å bruke ytre symboler (Sametingsrådets melding om samiske barnehager 2005).

Barnehagen bør også ha et samisk preg inne i barnehagen. Slike markører fremmer identitet, gir impulser til kreativitet og skaperglede, samtidig som de kan bidra til språk- og kulturformidling hos barna. Mange samiske barnehager har satt opp lavvo, som et symbol for samisk kultur, mens andre barnehager viser det med en gamme/goahti⁵, luovvi⁶, eller båt.

I samiske barnehager bør det vektlegges å gi barnehagen et samisk særpreg. Her vil eier av barnehagen ha et spesielt ansvar om å legge inn prioriteringer i forhold til utsmykning av barnehagen samtidig som det også tas høyde for å bygge en barnehage som ivaretar samisk kultur og levesett.

Barnehager i områder med kalde vintre og lang mørketid trenger større plass med hensyn til inneareal. I vinterperioder med kulde og storm, kan man måtte begrense uteaktiviteter over en lengre periode. For å kompensere for dette, vil det være nødvendig at barnehagene har ekstra inneareal som kan tas i bruk for å ivareta barnas behov for variert lek. Det er en forutsetning for samiske barnehager å ha praktiske og egnede rom for de aktivitetene de legger til grunn for å drive språk og kulturformidling, her må det tas hensyn til årstidenes skiftende aktiviteter. Det vil være viktig med blant annet et grovkjøkken, hvor barnehager som kjøper inn slakt kan partere og tilberede kjøttet og blant annet sløye fisk og tilberede fiskeprodukter. Det å ta vare på råvarer fra slakt og andre innsamlede produkter, som for eksempel ull og skinn, er en viktig del av den samiske kulturformidlingen. Samiske barnehager driver med duodji, og behovet for eget duodjirom eller verksted er både viktig og hensiktsmessig av hensyn til organisering av aktiviteter samt oppbevaring av redskap og utstyr. Kommunen og eier har ansvar for å sikre og ivareta behov som er forutsetninger for å gi barna et tilfredsstillende tilbud i samsvar med lover og regelverk.

2.6 OMSORG OG OPPDRAGELSE

Endrede bosetningsmønstre gjør at en del samiske barn som i dag vokser opp, har lite familie rundt seg fordi foreldrene flytter pga. arbeid, studier m.m. Barnehagen kan i slike tilfeller være den eneste arenaen hvor barna møter det samiske språket og kulturen. Personalet har et spesielt ansvar for å være oppdragere av neste generasjons samer. Det kreves smidighet og bevissthet fra personalet i forhold til samiske barn som vokser opp i et miljø uten andre slektninger enn den nære familien og med få samiske markører.

⁵ Goahte/gábma (lulesamisk), gáetie (sørsamisk)

⁶ Luovve (lulesamisk), luovvi (sørsamisk)

Målet er at barnet skal få opplevelsen av at det å vokse opp med flere språk og kulturer er en berikelse, og hvor begge kulturrene har like stor verdi.

I dagens samfunn vokser de aller fleste samiske barn opp med to kulturer. Det er av stor betydning at barn blir trygge på sin egen kultur, noe som gjør barnet mer i stand til å møte andre med forståelse og respekt. Det er en forutsetning at de voksne i barnehagen legger vekt på barnets egenart og kulturelle tilknytning, slik at barnet får et positivt bilde av seg selv og sin bakgrunn.

Det samiske samfunnet er i endring, noe som gjør at vi i større grad møter ulikheter i samfunnet. I barnehagen skal barna bli kjent med mangfoldet i egen og andre kulturer. For samiske barn er det viktig at de blir kjent med den samiske kulturen, geografisk spredning, dialekter, språk, klesdrakter, tradisjoner, næring, m.m. Målet er at barna får trygg tilhørighet til sin egen kultur, slik at de i større grad vil være åpne for andre kulturer og vise toleranse og respekt for andre.

Samiske barn som bor i byer og større tettsteder, vil i større grad møte andre kulturer. Mange samiske barn har også flerkulturell bakgrunn. For denne gruppen barn er det viktig å støtte barnets flersidige identitetsutvikling og være stolt av sin flerkulturelle bakgrunn. For barn med spesielle behov er det viktig å tilrettelegge for et tilpasset barnehagetilbud i samarbeid med barnets hjem.

I byer og større tettsteder, hvor samisk ofte er lite synlig, har samiske barnehager et særlig ansvar for å fremme samisk kultur og språk. For samiske barn vil det være viktig at de blir bevisste sin egen bakgrunn og blir kjent med og får delta i samiske aktiviteter. Det krever at personalet er bevisste i å bruke samisk språk og innføre samiske aktiviteter, skikker, tradisjoner, verdier m.m. i barnehagen. Barna skal få opplevelsen av at dette er naturlig, men samtidig er det en forutsetning at foreldrene viderefører dette i hjemmet. Det krever tett samarbeid mellom barnehage og hjemmet.

Tidligere var det naturlig at andre familiemedlemmer som besteforeldre, tanter, onkler, faddere og gáibmi⁷ (navnesøster/navnebror) tok del i barneoppdragelsen. De voksne hadde et naturlig ansvar og en omsorg overfor alle barna, noe som fortsatt gjenspeiles i mange samiske samfunn. Fadderne, i samiske samfunn, har også en viktig rolle i barnets oppvekst og skal bidra med veiledning, enten foreldrene ber om det eller av eget initiativ. Barn trenger flere voksne rollemodeller, og i et samfunn hvor mange av foreldrene har et yrke utenfor hjemmet, er det spesielt viktig å ha betydningsfulle voksne rundt seg som ser barnet og kan ha en oppdragerrolle. Mange samiske barnehager inviterer besteforeldre eller andre personer til barnehagen som kan bidra med kulturformidling, men som samtidig innehar en oppdragende rolle. Dette er viktige elementer i samisk barneoppdragelse hvor slektsforhold og samhörighet er viktige verdier, og også for å skape et større samisk miljø for verdi-, kunnskap- og tradisjonsoverføringer.

Generelt har samiske barnehager blant annet gode tradisjoner i forhold til å gi barna rik kunnskap om naturen og opplevelser knyttet til den. Barna er mye ute i naturen og deltar

⁷ Nábni (lulesamisk), nimmesadtjh (sørsamisk)

i tradisjonelle samiske gjøremål. Dette er viktig å viderefremde til neste generasjon, og i slike aktiviteter er også oppdragelse en sentral del. Barna skal lære seg å forberede seg til turer, kle seg etter været, hvilke utstyr man skal ha med seg, lære hvordan man vandrer ute i naturen, lære å høste av naturen, ta vare på miljøet og naturen rundt oss.

2.7 LEK OG LÆRING

Barnas lek er nødvendigvis ikke kulturelt betinget, men tilhører barnas egen kultur. Men leken kan inneholde kulturelle aspekter i form av miljøet og kulturen barna vokser opp i.

I samiske samfunn var det tidligere naturlig at barna deltok i de voksnes aktiviteter, var med foreldrene på fjellet, fiske, gårdsbruk, jakt, duodji, pass av mindre søsken m.m. Barnet hadde en naturlig og ikke minst en viktig rolle i familien. Gjennom leken tilegner barnet seg ferdigheter og kunnskap som har stor betydning i sosialiseringprosessen (Balto, 1997). Mange av disse verdiene videreføres, hvor samiske foreldre tar med barna ut i naturen, og de får ta del i tradisjonelt samisk arbeid. Forskning viser også at samiske barn som vokser opp i samiske kjerneområder, er mer selvstendige og er mer hardføre enn andre barn i resten av Norge (Nergård, 2005).

Det er gjennom leken at barn bearbejder følelser og inntrykk og får forståelse for hvorfor ting er som de er. Her tilegnes ferdigheter som er viktig i møte med andre mennesker, som for eksempel hva som blant annet er sosialt akseptert, konfliktløsninger og samarbeid. Leken er en del av barnet og gjenspeiler barns oppvekstmiljø. Leken må ha gode vilkår i barnehagen med hensyn til både fysisk utforming og utstyr. Det er viktig at samiske barn får mulighet til å bruke samiske leker og opplevelser som kan inspirere til lek. Når barn deltar i arbeidsrelaterede aktiviteter gir dette impulser til barnas lek.

2.8 LÆRING OG UTVIKLING AV SOSIAL KOMPETANSE

Sosial kompetanse er individets evne til å være sammen med andre i ulike situasjoner og beskriver hvordan barn forholder seg til omgivelsenes forventninger og hvordan de dekker sine behov. Sosial kompetanse er et sett av ferdigheter, kunnskaper og holdninger som trengs for å mestre ulike sosiale miljøer, og som gjør det mulig å etablere og vedlikeholde relasjoner som bidrar til at trivselen øker og utvikling fremmes (Nordahl m.fl., 2001).

Mange samiske barn vokser opp og får erfaringer fra flere kulturer. De tilegner seg koder avhengig av i hvilken sammenheng de befinner seg i, noe som er en viktig kompetanse for å kunne veksle og tilpasse seg ulike mennesker og kulturer.

Den daglige kontakten mellom generasjoner i de urbane samiske bosetningene er ofte mindre enn i kjerneområder, og den tradisjonelle overføring av kunnskaper, ferdigheter og verdier mellom generasjonene er truet. Det er derfor viktig at personalet i barnehagen bidrar i å videreføre denne læringsformen. Barn lærer ferdigheter helt fra de er små. Tidligere var det ikke noe stort skille mellom arbeid, lek og læring eller mellom arbeid og fritid. Det kunne være vanskelig å si eksakt hva som var lek og hva som var læring. Det å sette ut snarer og fange ryper, leke med småsøsken eller klippe i skinnrester og etter hvert sy sine første sting, inneholder både læring og lek. Aktivitetene var lystbetont, samtidig som man fikk anledning til å få den voksnes oppmerksomhet. I slike positivt

ladede situasjoner kunne barnet til og med få sin egen joik. Det å få egen joik var og er en stor ære. Selv om det samiske samfunnet stadig er i endring, er mye av tradisjonene videreført, men i en fornyet versjon ut i fra tilpasninger til dagens samfunn.

Barnehagen bør støtte opp om arbeidet hjemmet har i å overføre tradisjonskunnskap, og være bevisst dette i de aktivitetene de legger opp til. I aktiviteter er voksne forbilder for barna. Dette er noe personalet bør være oppmerksomme på både når det gjelder lek og læring.

A

A

E

F

1

2.9 SPRÅK

Det tradisjonelle samiske bosettingsområdet strekker seg fra Finnmark i nord til Hedmark i sør. I 1991 ble Sameloven utvidet med egne regler for samisk språk, her slås det fast at samisk er et offisielt språk i Norge. Samisk og norsk er likeverdige språk. Som et av tiltakene for å verne om det samiske språket, utgjør åtte kommuner et eget forvaltningsområde for samisk språk. Dette er kommunene Unjárga/Nesseby, Deatnu/Tana, Porsáŋgu/Porsanger, Kárášjohka/Karasjok, Guovdageaidnu/Kautokeino i Finnmark fylke, Gáivuotna/Kåfjord og Loabát/Lavangen i Troms fylke, Divttasvuotna/Tysfjord i Nordland fylke og Snoasa/Snåsa i Nord-Trøndelag.

I disse områdene har kommunen ansvaret for at barnehagetilbudet til samiske barn bygger på samisk språk og kultur, jfr. Barnehageloven §8.

L

M

X

Språket og innholdet i barnehagetilbudet til samiske barn varierer fra sted til sted, utifra samfunnsforhold, kultur og historie som omgir den. Det finnes samiske barnehager hvor hovedspråket er samisk eller det kan også være norsk, det varierer ut ifra hvilket morsmål barna har og hvilket distrikt barnehagen befinner seg i. Det finnes samiske barnehager hvor begge språk brukes like mye, men hvor innholdet bygger på samisk kultur. I tillegg finnes det samiske barn i norske barnehager med norsk som hovedspråk og som er bygget på norsk kultur (Sametingsrådets melding om samiske barnehager 2003).

I

De store variasjonene gir utfordringer i å tilrettelegge for barna, og lokaltilpasse tilbud som gis. Det er store variasjoner i de samiske barnas språkkompetanse. Barnehagene må bygge sitt tilbud utifra barnas språklige utvikling og bakgrunn.

P

S

De ytre vilkårene for samisk oppvekst og livsutfoldelse varierer fordi vi har til dels ulike samiske samfunn å forholde oss til. Vilråene for å beholde og videreutvikle språket for de som bor utenfor områder hvor samisk står sterkt, kan være en utfordring for foreldre og personalet i barnehagen. De samiske barna har ofte et begrenset miljø hvor språket blir praktisert, og mange av disse barna har barnehagen som eneste arena hvor det samiske språket blir hørt. Samiske barnehager har derfor en viktig rolle i språkopplæringen, og som kulturformidlere, for å støtte opp om barnas samiske identitet. Det er viktig at personalet er bevisste i forhold til bruk og formidling av samisk språk. Siden barnehagen er en lærings- og utviklingsarena for samisk språk, må det alltid tas hensyn under planlegging av tiltak og aktiviteter til barnets språkgrunnlag og språksituasjon (Sametingsrådets melding om samiske barnehager 2005). Det er en forutsetning at personalet

behersker samisk, aller helst er funksjonell tospråklig, det vil si kunne beherske det å skrive og å snakke samisk. Å innhente fagpersonell med samisk språk kompetanse er på mange steder en av de store utfordringene i dag. Det må fremover være et satsningsområde for eier av barnehagen å aktivt arbeide med å innhente samiskspråklige fagarbeidere, ved at det tas hensyn til dette i blant annet utlysning av stillinger, attraktive lønnsordninger og gode ordninger for utdanning av samisk fagpersonell.

2.10 SAMISKE BARN SOM FUNKSJONELT FLERSPRÅKLIGE BARN

Et godt utviklet morsmål er en grunnleggende forutsetning for den videre språklige utviklingen, også når det gjelder skriftspråk og leseforståelse. For barn som skal bli samiskspråklige er det av fundamental betydning at det får grunnleggende kunnskaper i og på samisk. Det er ikke slik lenger at livsgrunnlaget kan baseres på tradisjonelle samiske næringer, som f.eks. reindrift eller kombinasjonsnæringer som fiskerbonden representerte. Det krever at personalet legger stor vekt på språkrøkt. For å hevde det samiske språket i møte med to andre majoritetsspråk (norsk og engelsk) må dette vektlegges spesielt. Personalet må ha kompetanse om språkutvikling generelt, blant annet om hvordan legge et godt språkgrunnlag hos barnet og stimulere til utvikling. Det er også behov for tospråklig kompetanse, både kunnskap, forståelse og metodikk, for å legge til rette for å oppnå et godt utviklet samisk språk både skriftlig og muntlig hos barn.

Språkarbeid i barnehagen krever stor innsats av personalet og et godt og nært samarbeid med foreldrene. Samtidig er det viktig å være bevisst på at det er foreldrene som har hovedansvaret for egne barns utvikling og har den viktigste oppdragerrollen. Barna speiler foreldrene, og der hvor språket blir brukt bevisst, er det stor sjanse for at barna blir tospråklige. Hvis barnehagen blir den eneste arenaen hvor barnet hører det samiske språket, kan det være vanskelig å forvente at barnet skal bli tospråklig.

For norskspråklige samebarn er det viktig, såfremt foreldrene ønsker det, å få et barnehagetilbud som gir dem mulighet til å utvikle et naturlig samisk språk og styrke tilhørighet til det samiske samfunnet. Selv om samisk ikke er morsmålet til disse barna, vil tidlig innlevelse i samisk språk og kultur være en sentral faktor i identitetstilknytting til det samiske samfunnet. Det er viktig at personalet i slike barnehager behersker samisk og at samisk inngår som talemål i det voksne miljøet i barnehagen og i alle daglige gjøremål med barna, der det naturlig faller inn.

Barnehagen må sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer ved å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som et verktøy for tenking og som uttrykk for egne tanker og følelser.

2.11 BARNEHAGEN SOM KULTURARENA

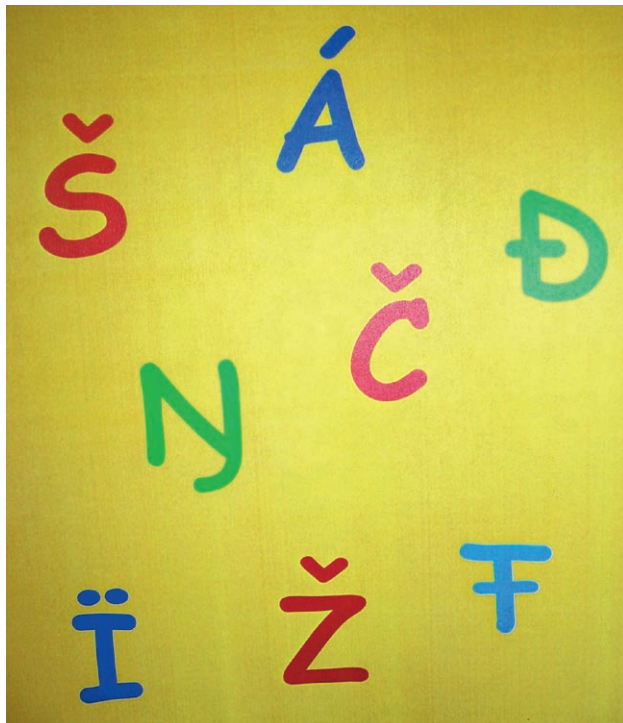
Kultur forstås her som kunst og estetikk, felles atferdsmønstre, kunnskaper, verdier, holdninger, erfaringer og uttrykksmåter. Barnehagen skal støtte barn ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger, og være en kulturarena hvor barnet er medskapere av egen kultur. Barnehagen har en viktig rolle som arena for utvikling av kulturell identitet.

Kultur handler om arv og tradisjoner, om å skape og om å levendegjøre, fornye og

aktualisere. Kultur utvikles i spenningen mellom tradisjon og fornyelse (Rammeplan for barnehager).

I samiske barnehager er formidling av samisk kunst og kultur en sentral oppgave. Det samiske samfunnet er svært mangfoldig også når det gjelder kulturelle forskjeller, både når det gjelder språk, dialekter, bosetning, klesdrakter, musikk, forskjellige tradisjoner m.m. I samiske barnehager må barna få oppleve sin egen lokalkultur, før de gradvis lærer seg om forskjeller og likheter i samiske og i andre kulturer. En forutsetning er å bruke nærmiljøet og de mulighetene som fins der.

Personalet i barnehagen må være tydelige modeller og bevisste på egne kulturelle og verdimesige ståsted. Personalet må erkjenne sin rolle som kulturformidlere gjennom egen væremåte. De må se mulighetene i lokalmiljøet rundt barnehagen og gjøre seg nytte av dette, blant annet invitere eldre mennesker inn i barnehagen, som har en unik kompetanse som er viktig å overføre til neste generasjon. Dette vil også være en mulighet for å formidle kulturhistorie til barna om samisk levemåte og tradisjonelle samiske næringer. Den bærekraftige forvaltningen av naturressursene som samene gjennom tidene viser, i sin nærhet til naturen, har igjen fått en plass i det moderne samfunnet med det økologiske perspektivet det i dag settes fokus på. Det kan igjen være grobunn for å få liv i gamle tradisjoner og identitetsbærere for den samiske kulturen. Ikke minst for samisk språk, og de ulike dialektene, som ofte er knyttet til ulike uttrykk for utøvelse av den samiske kulturen, i tidligere tider og ennå i dag.

Del 3

Fagområdene

I samiske barnehager må de samiske kulturtrekk gjenspeiles. Ved arbeid med de syv fagområdene skal barnehagen legge opp det pedagogiske innholdet slik at både de daglige aktivitetene og temaopplegg tar utgangspunkt i samisk kultur og tradisjon, oppdragelse og læring, verdier, levemåte og miljø.

For hvert fagområde er det en kort innledning med følgende konkretiseringsforslag, som består av forslag til temaer og aktiviteter med enkelte mål og metodeforslag. Dette er kort beskrevet, og er først og fremst tenkt som inspirasjon for videre arbeid. Det er opp til hver barnehage å tilpasse sitt arbeide til lokale forhold.

Den samiske årstidskalenderen er et godt utgangspunkt for planlegging i barnehagen. Den er delt opp i åtte årstider; høst, høstvinter, vinter, vårvinter, vår, forsommer, sommer, sensommer. Ved å ta utgangspunkt i årstidskalenderen, kan man planlegge og sette inn temaer fra hvert av de syv fagområdene, tilpasset lokale forutsetninger med språklig og kulturell tilpasning slik at alle barn i barnehagen får mulighet til å styrke sin samiske identitetsfølelse.

3.1 KOMMUNIKASJON, SPRÅK OG TEKST

Kunnskap om kommunikasjon er svært viktig i den samiske barnehagen. Samisk er et minoritetsspråk og det kreves at samisk barnehagepersonell hele tiden jobber bevisst med språket. Dette gjelder for flere samiske områder, hvor språket for eksempel er i ferd med å bli "utvannet" med norsk. I mange samiske områder revitaliseres språket, og en særlig vektlegging av kunnskap omkring kommunikasjon blir viktig. Å kommunisere med barn på flere språk krever en ydmykhet overfor barnets språkkunnskaper. Språkkompetansen må kartlegges og bygges videre på. I dette arbeidet er samarbeid med barnets foreldre viktig. I områder hvor samisk språk står svakt, og samisk ikke er barnets førstespråk når de begynner i barnehagen, kreves det at barnehagen i stor grad vektlegger det å skape trygghet og forståelse i forhold til barnet. Og i særlig stor grad prioriterer språkarbeid, begrepsinnlæring, skape aktiviteter og arenaer for dialog. Personalet må være bevisst både sin verbale og non-verbale kommunikasjon både i formelle- og uformelle lærings- og samspillsituasjoner. Trygghet for barnet er en sentral forutsetning for å skape gode læringsforhold. Kommunikasjonen må i enhver situasjon tilpasses barnets forutsetninger.

Kunnskap og holdninger i personalgruppa er en viktig faktor i arbeidet med språk og kommunikasjon blant barn. Foreldrenes språkvalg for barnet må tas hensyn til. Barnehagen har også en veiledende rolle, og bør bygge opp om språkpraksisen med kompetanseheving både for eget arbeid, og i forhold til foreldregruppa man forholder seg til.

Á

Č

Đ

İ

Ń

Š

Ŧ

Ž

De fleste samiske barn er tospråklige, samisk og norsk. Det betyr imidlertid ikke at de er på samme nivå i begge språk, men samiskspråklige barn befinner seg på stadiet hvor de også har tilegnet seg norskferdigheter. I dette stadiet er de i ferd med å tilegne seg tospråklighet. Det å blande språk er naturlig hos barn som er tospråklige (Wirkola & Baal, 2003). Det kan skje bevisst eller ubevisst. Mange samiske familier praktiserer prinsippet om en person – ett språk.

Det er viktig at man i tospråklige miljøer og i tospråklige familier gjør et bevisst språkvalg for barnet og har en fastsatt språkpraksis hvor man for eksempel som foreldre bestemmer seg for om man vil at barna skal gis mulighet til å vokse opp som tospråklig helt fra spedbarnsalder av. Dersom man bestemmer seg for å gi barna mulighet til å oppleve spedbarnstospråklighet, er det viktig at man som foreldre tar en kollektiv beslutning som man tror på, og oppfører seg så konsekvent som mulig (Øzerk, 1995).

Barnehagen har ikke ansvar alene for barnas samiske språkutvikling, språkvalget for barnet er foreldrenes ansvar. Nært samarbeid med hjemmet er en viktig forutsetning i forhold til at barnet skal lykkes i språkutviklingen.

3.1.1 Begrepsinnlæring

Det er ulike metoder for å styrke barns språkutvikling. Det å bygge opp og utvide barnets ordforråd er en viktig del i språkopplæringen.

Barna skal bli kjent med nye begreper ved at man eksempelvis innfører nye ord i hverdagsspråket, i daglige gjøremål og rutinesituasjoner. I språkrevitaliseringsområder må det legges ulike strategier for språkinnlæringen som skal finne sted. Det er nødvendig å samarbeide med hjemmet om nye ord og uttrykk som skal øves på. Hele foreldre- og personalgruppa må ha samme fokus. Begrepene, som skal læres, kan være knyttet til ulike rutiner, samspillsituasjoner og aktiviteter med barna, spesielt med de minste barna vil dette gi god grunn for gjentakelse og konkretisering. Med eldre barn blir ord og uttrykk knyttet til ulike temaer, følelser, og ellers et ordforråd av mer abstrakt betydning, en større del av deres kommunikasjonsverden.

3.1.2 Språkstimulering i hverdagssituasjoner

Situasjonene rundt måltider, stell, på- og avkledning, hente- og bringesituasjonene er gode arenaer for språkstimulering. Disse situasjonene gjentas flere ganger daglig, og kan forsterkes med skriftliggjøring av språket for eksempel med "språkplakater" som henges opp, til hjelp for personalet, barna og foreldrene. På plakatene kan enkelt begrep skrives opp, men også korte setninger og faste uttrykk. Sanger, rim og regler til situasjonene kan også henges opp på strategiske steder, å lære disse vil tilføre barnet mye språk- og grammatikkopplæring "gratis".

Dette kan også gjøres i forhold til andre situasjoner i barnehagen, som ulike formings- og lekesituasjoner.

Barnehagen kan også innrede enkelte rom spesielt med tanke på språklig aktivitet. Disse rommene vil da være rom hvor samisk språk og kultur er i sentrum.

3.1.3 Samiske familie- og slektsbenednelser

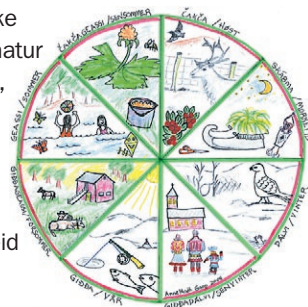
Familie- og slektsforhold står sterkt i det samiske samfunn, mange steder er hele slekta med på å oppdra og lære barnet om kulturen og miljøet barnet vokser opp i. Det er også vanlig å snakke om slekt i flere generasjoner og ledd enn det som vanligvis gjøres i norske miljøer. Det er derfor viktig at samiske barn får kjennskap til og lærer ulike slektsbenednelser på samisk, og deres relasjoner i forhold til hverandre.

3.1.4 Natur og naturfenomener

I samisk språk finnes utallige benednelser på natur og forhold rundt naturfenomener, blant annet på ulike snøtyper. Her kan også kyst- og innlandsstrøk ha ulike benednelser på samme fenomen. Mens innlandsstrøk ofte ser på naturen utifra et virke omkring rein-drift, vil kysten se dette utifra et jordbruks- og fiskeperspektiv, dette preger tolkninger av ulike naturfenomen.

3.1.5 Årstidskalenderen

Videre skal barna bli kjent med de samiske begreper på ukedager, måneder og de ulike årstidene. Den samiske årstidskalenderen er et godt utgangspunkt for arbeidet med natur og naturfenomen. Årstidskalenderen er delt opp i åtte årstider: høst, høstviner, vinter, vårvinter, vår, forsommer, sommer, sensommer. Det å knytte opp aktiviteter til årets gang er viktig i den samiske kulturen. Det tradisjonelle arbeidet med jordbruk og rein-drift er sterkt knyttet til årets gang og naturens endringer. Årstidskalenderen kan brukes i mange sammenhenger både når det gjelder mattradisjoner og duodji. Det er i slaktetiden om høsten man sanker inn blant annet horn, bein og skinn til videre arbeid i barnehagen. Det er også nå man bearbeider slakt og innmat for senere bruk.

3.1.6 Stedsnavn

Å jobbe med stedsnavn er en konkret måte å lære begreper på, naturen forteller om stedet, hendelser eller personene som har levd og virket der. Fint for tekstskaping, skilting og samling av nedskrevne historier.

3.1.7 Samtale og samspill

I barnehagen må det være rom for å skape situasjoner der barna får mulighet til å fortelle om egne opplevelser, lære å lytte til hverandre og gi hverandre respons i trygge omgivelser og i samhandling med andre barn og voksne.

Personalet må motivere og lære barna å sette ord på følelser ved at man observerer og tolker barnas reaksjoner. I samspillsituasjoner oppstår det ofte ulike situasjoner som krever at en voksen bistår barna i å ordne opp i situasjonen. Det er viktig at de voksne er lydhøre og stiller barna spørsmål slik at det får mulighet til å gjengi sin egen versjon av situasjonen. Ved at man, som voksen, er lyttende og stiller spørsmål, kan man stimulere barna til å finne egne løsninger.

3.1.8 Samlingsstund og temaarbeid

I barnehagen vil det være viktig å lage gode rutiner for samlinger, hvor barna blir stimulert til å bruke språket aktivt. Her kan voksne styre språkb Bruken i forhold til grammatikk, begrepsinnlæring, samtale om abstrakte emner som blant annet det å sette ord på følelser, fortelle om hendelser og lignende.

Temaarbeid er også en viktig og god metode for bevisst språkbruk, dette kan en voksen styre mot de mål man ønsker å oppnå. Man kan legge strategier for kommunikasjon og språkutvikling.

3.1.9 Drama og musikk

Bruk av drama og musikk i arbeid med språk i barnehagen er to metoder som fremmer muntlig språk hos barna i mer lekpregede situasjoner. Humor og kreativitet kommer også inn her som viktige motivasjonsfaktorer for å stimulere barna til muntlig bruk av språket. Ulike sang- og musikkformer, både tradisjonell joik og moderne rapp, er noe som bør få en mye større plass i barnehagen. Det å skape og fremføre for andre har mange positive utviklingsmomenter i seg, i forhold til å kommunisere ut et budskap. Barn har tidlig en oppfatning av hva som "kult", dette er viktig å bygge på, for å heve status til et minoritetsspråk, og utnyttes som metode for både språkutvikling og tekstsaking.

3.1.10 Litteratur

Litteratur kan formidles på mange måter, som for eksempel ved at man bruker stemmen bevisst, med forskjellig tonefall og stemme. Eventyr som blir lest med samme toneleie, blir monotont og kjedelig. Ved aktiv bruk av stemmen blir det enklere for barna å forstå nye ord og å få med seg innholdet i teksten. Bilder er også noe som fanger barn. Det å la barna fortelle om et bilde, kan skape en hel historie.

Det samiske språket er rikt på ord og har en fin rytme, noe som gjør språket spennende. Det er viktig at personalet tør å leke med språket ved å lage egne små historier selv eller sammen med barna. Skriv gjerne ned historien, slik kan det bygges videre på ved en annen anledning. Mange barn viser tidlig nysgjerrighet for bokstaver, og de fleste gjenkjenner sin egen bokstav i ganske tidlig alder. Dette er ofte det første møtet med skriftspråket, og det er viktig at barna får mulighet for å bli kjent med skriftspråket, avhengig av barnets egen nysgjerrighet. Samene bruker "muorrabustavat/muorranamat" (bumerker) for å merke redskaper med. Guolgamearka (hårmerke) er også en vanlig å benytte, i tillegg til øremerking av rein. For barna i barnehagen vil det være både inspirerende og spennende å tilegne seg en annerledes måte å skrive navnet sitt på.

3.1.11 Muntlige fortellinger

Samene har en rik fortellertradisjon, noe som har blitt videreført fra generasjon til generasjon. Det kunne være eventyr, myter, sagn og hendelser som folk selv hadde/har opplevd, som blir fortalt. Mye av denne tradisjonen blir fortsatt videreført, men i dagens samfunn med teknologisk utvikling er det fare for at denne tradisjonen kan bli borte.

Barn er glad i å høre på eventyr, myter og sagn. Det skaper spenning, mystikk og har noe magisk over seg. Dette skaper inspirasjon, og barna tilegner seg både nye begreper, utvikler lytteferdigheter og nysgjerrighet.

3.1.12 Ordtak – Sátnevádjasat

Ordtak blir brukt for å understreke noe eller få mottakeren til å forstå eller oppdage et budskap. Det er viktig at barna blir kjent med samiske ordtak som faller seg naturlig for barnets alder og nivå.

De aller fleste barn er glad i rim og regler, som ofte kan inneholder ord uten betydning. Dette skaper imidlertid nysgjerrighet hos barn. Barn er glad i "tulleord", noe som også er et godt utgangspunkt for glede og humor. Tulleord gjør barnet i stand til å skjelve mellom ord som har betydning og ord uten betydning, samtidig som dette kan være et utgangspunkt for interesse og nysgjerrighet for språket. Spesielt er dette viktig i forhold til samisk språk, fordi barn ofte velger norsk som lekespråk.

De dál gal leat skiremoni borran

(Go olmmoš orru dájuhuvvon ja go eai oro jáhkkimin muitalussii maid muitala).

Nå har du nok spist skjære-egg

(Sagt om noen som er blitt lurt. Skjæra er nemlig en lettlurt fugl i følge samisk tradisjon.

3.1.13 IKT i barnehagen

IKT står for informasjons- og kommunikasjonsteknologi og er et unikt verktøy, med mange spennende muligheter. Barn bør oppleve at digitalt verktøy kan være en kilde til lek, opplevelser og samvær.

Det henvises også til "Temahefte om "IKT i barnehagen", publikasjonskode F-4211 B.

PERSONALET I BARNEHAGEN MÅ:

- tilegne seg kunnskap om samisk kultur, barneoppdragelse og språk
- være bevisst i forhold til bruk av samisk språk, tilegne seg samiske begreper, både gamle og nye, og være bevisst ved å bruke riktige begreper
- stimulere barn til å bruke det samiske språket, gi ros og oppmuntre barn til å bruke språket i ulike situasjoner
- stimulere barn som er mindre språklige aktive, eller befinner seg i en fase hvor det er i ferd med å tilegne seg språklige ferdigheter, ved at personalet finner språklige arenaer hvor barnet stimuleres til å benytte språket
- lytte til og ta barnet på alvor når det henvender seg og ønsker å formidle et budskap. Barn som har problemer med språkutviklingen trenger spesiell støtte og oppmuntring for å tilegne seg språkferdigheter
- hjelpe barna til å utvikle begrepsforståelse og ordforråd i samisk. Det er viktig at personalet ikke er for ivrige til å rette på barnets språk, slik at det ikke opplever for mange korrigeringer noe som kan ha negativ effekt på språkutviklingen
- være bevisst i forhold til å skape et miljø i barnehagen som stimulerer til språkutvikling hvor alle barn får mulighet for å uttrykke seg, blir kjent med rim og regler, tekst, sang m.m.
- være bevisste ved at de bruker det samiske skriftspråket aktivt, slik at det blir mer synlig. Barna må få støtte og oppmuntring til å telle, sortere, lese, lekeskrive og diktere tekst
- skape et miljø som stimulerer til språklig aktivitet, med utgangspunkt i samiske sagn, eventyr, fortellinger, og være bevisst både etiske, estetiske og formidling av kulturelle verdier
- bli kjent med samiske ordtak og deres betydning og innhold

3.2 KROPP, BEVEGELSE OG HELSE

I samiske samfunn vokste barna opp med visshet om at det var nødvendig og viktig å være både fysisk sterk, utholdende og rask, dette var viktig både for jenter og gutter. Barna skulle herdes for det utfordrende livet som reingjeter i ødemarka eller fiskarbone ved kysten. Det har alltid vært slik og er det fremdeles i dag, mange steder, at samene har utnyttet ressursene i naturen og livnært seg gjennom hardt fysisk arbeide, både utendørs- og innendørsarbeid ble utført med bruk av kroppen som "redskap". Barna deltok ofte i dette arbeidet fra de var små, det la for dem vaner og ga de innsikt i egen evne til å klare seg gjennom naturens luner. Det å bruke kroppen sin aktivt førte til gode levevaner og ga god helse, som før i tiden var et tegn på god livskvalitet.

I dagens samiske samfunn, som i resten av samfunnet, består mye av aktivitetene, hvis man kan kalle det for aktivitet, med stillesitting foran TV og PC. Helsestatistikker viser at kroppsvekten for barn øker, mens fysisk aktivitet minker. Barn trenger å være fysisk aktive fordi det er nødvendig for en god motorisk utvikling. Det tradisjonelle kroppsarbeidet i hjemmet ser ut til å avta også innen samisk kultur, og barn deltar i mindre grad i foreldrenes gjøremål, noe barn tidligere gjorde i stor grad. Denne samfunnsendringen gir barnehagen nye utfordringer. Det blir derfor svært viktig at personalet i barnehagen inspirerer barna til fysiske aktiviteter som fremmer motorisk utvikling hos alle barn, ved tilrettelegging av inne- og utemiljø, og legger opp til deltakelse i ulike gjøremål som er knyttet til lokalkultur.

3.2.1 Lek og spill

For å gi barna variert fysisk aktivitet både ute og inne, og aktivt bruke naturen og nærmiljøet, vil det være svært nyttig å legge vekt på lek og utforskning. Det å oppsøke mennesker i lokalmiljøet for å lære tradisjonelle leker og andre uteaktiviteter vil være en metode for å fremelske glede ved å være ute. Barna vil da få lære om deres nærmiljø og lokal historie gjennom leken. For å lære nye leker vil større barn og ungdom være ressurser, for mer tradisjonelle leker, gjerne bygd på samisk språk og tradisjon, vil eldre mennesker være ressurser. Personalet bør bli kjent med tradisjonelle samiske leker, som for eksempel lassokasting, "Riebangardi", spill og konkurranseleker m.m.

De gamle samiske idrettslekene og konkurranselekene, slik som bryting, "lappkast", hoppeleker, kasteleker, skiløping og kappkjøring utgjør et direkte pedagogisk herdings- og treningsmiddel for nomadenes liv (Balto, 2002, s.39).

Det er en viktig oppgave for personalet å være behjelpelig med å lære barna ulike leker, for å gi barna utfordrende aktiviteter og samtidig ta vare på en verdifull kulturarv.

Barn i dag må få positive opplevelser ved å være i fysisk aktivitet og lære ulike teknikker for å styrke og utvikle motoriske ferdigheter.

Riebangárdi

Denne leken er en vinterlek. Man lager et kvadrat i snøen ved å tråkke "veier", veiene skal gå på tvers fra hjørne til hjørne, og fra langsida til langsida, på midten dannes en sirkel, utifra denne går en liten vei som avsluttes med en liten sirkel. Dette er tvi-bit (hvilestedet, hvor man ikke kan bli fanget). Selve leken går ut på at en person er utpekt som rev, de andre er harer. Leken går ut på at reven skal fange harene, som kun kan løpe på "veiene", og som har mulighet til å oppholde seg i tvi-bit-sirkelen. Den første som blir "tatt" er da rev, den som var rev er nå en av harene. Slik fortsetter leken.

Foto: Gorži mánáidgárdi.

3.2.2 Bruk av naturen

I områder hvor barnehagene har nær tilgang til naturen kan man for eksempel etablere en fast plass hvor man i samarbeid med barna kan lage ildsted, klatrestativer, lavvo/trehytte, gamle, natursti m.m. Dette kan være et sted der man har jevnlig utflukter og som kan benyttes år etter år, med mulighet for å tilføre flere elementer. Et slikt prosjekt kan være spennende og kan gi mange muligheter i forhold til bruk av utemiljøet og virke språkstimulerende på barna. Ved at man besøker samme sted gis barna et referansegrunnlag for å forstå og erfare årstidenes endringer og naturens egen historie. Det er viktig at man gir barna mulighet til å være aktive deltakere i ulike aktiviteter ute i naturen, som f.eks. arrangere skidager, akedager, idrettsdager, fisketurer, turer til vedskogen og andre former for aktiviteter. Mange tradisjonelle samiske gjøremål er knyttet opp mot naturen slik som for eksempel tema som berører duodji, som for eksempel avhåring og plantefarging.

PERSONALET I BARNEHAGEN MÅ:

- ta i bruk tradisjonelle samiske leker, og videreføre dette til barna
- bruke naturen aktivt, se muligheter for allsidige og varierte aktiviteter
- bevisst bruke samisk for å benevne kropp, fysiske aktiviteter og kosthold
- lære barna å høste av naturen, til matlagning, men også råvarer/emne-henting til duodji-aktiviteter
- legge til rette for barna lek som gjenspeiler de voksnes arbeid og gjøremål

3.3 KUNST, KULTUR OG KREATIVITET

Det samiske samfunnet er mangfoldig og har et stort spekter av kulturelle verdier, noe som er spesielt viktig å videreformidle i barnehagen. Rammeplanen vektlegger betydningen av å gi barna mulighet til å oppleve kunst og kultur, og til selv å uttrykke seg estetisk. Gjennom skapende prosesser vil barna kunne tilegne seg ferdigheter og kunnskap om egen kulturell identitet og skape sine personlige uttrykk.

3.3.1 Visuell kunst

Barnehagen er en arena hvor barn blir kjent med samisk billedkunst, kunsthåndverk og andre kunstuttrykk som film, installasjoner m v. Barnehagen bør besøke kunstutstillinger for å gi barna impulser og lære om de typiske trekkene ved samisk kunst. Et element som er sentralt i samisk kunst er fargebruk, ofte identifiseres samisk kunst med sterke klare farger. Naturen er også en viktig inspirasjonsfaktor i samisk kunst.

Det er i dag mange samiske kunstnere. Det kan være virkningsfullt å bruke kunstnere med lokal tilknytning i arbeidet med barna. Profesjonelle kunstnere kan også være en ressurs i forhold til utsmykning av barnehagen, i de senere år er dette noe som er tatt i bruk i større grad enn tidligere. Det å bruke samiske kunstnere til utsmykningsarbeid av barnehagen er med på å gi det et samisk særpreg.

3.3.2 Duodji

I barnehagen skal barna bli kjent med og få mulighet til å delta aktivt i duodjiaktiviteter. Gjennom aktiv deltakelse skal de få kjennskap til ulike råvarer og teknikker. Tema og aktiviteter bør omhandle det tradisjonelle og derfra gå mot det moderne uttrykk.

For at samisk ikke skal være oppfattet som en "museums-kultur" vil det være viktig å la barna møte tradisjonelle og moderne kunstnere, designere og duodjiutøvere for å få opplevelser og impulser til å skape sin egen kultur. I barnehagen skal det legges til rette for at barna får mulighet til å bruke ulike materialer som tradisjonelt er brukt i samisk håndverk slik som for eksempel garvet skinn, tre, horn, garn, stoff og glimmerskifer. De får da kjennskap til de ulike råvarene som er nyttiggjort i duodji, og hvor emnene og råvarene fins. Barna bør få kunnskap om ornamentikk, former og tradisjoner fra gammel tid, som inspirasjon for å utvikle sin kreativitet i nye former. En del av samisk duodji er klestradisjoner, her er presentasjon av koftebruk blant samer et element. Barna identifiserer seg med sin egen kofte, så koftas historie i ulike samiske områder kan være et tema i barnehagen. I mange samiske barnehager kan det være barn som representerer forskjellige kofter, noe som danner et godt utgangspunkt for å jobbe med dette i barnehagen.

Innen duodjifaget er ikke bare teknikkene og de ulike formene viktig å videreformidle til barna. Språket knyttet til de ulike teknikkene, redskapene og råvarene er et viktig element i barnas begrepsinnlæring og et viktig kulturelement. Barnehagen må la barna gjennom egen deltagelse få bli kjent med ord og begreper i duodji knyttet til de ulike teknikkene.

3.3.3 Joik og samisk musikk

Joik er samenes folkemusikk, "å joike" kalles på samisk "juoigat". Andre ord for joik er "luohti" og "vuolle". Joikens tekst kalles "dajahus". Joiken var en viktig del av den førkristne religionen. Sammen med sjamanens tromming på runeboommen var joik brukt i ritualer. Tromming var den instrumentale delen av samisk folkemusikk. Det er stor variasjon innen joik i ulike samiske distrikt. I dag brukes ofte instrumenter når joik framføres, sjeldnere høres de tradisjonelle joikene, men det fins fremdeles eldre mennesker som joiker på denne måten (Hætta, 2007). For barnehagene er det en oppgave å bygge opp en kompetanse omkring joikens plass i samisk kultur og historie. Barnehagen må gi barna kunnskap om ulike joiketradisjoner, og gi barna tilgang til å lytte på ulike joiker, få anledning til å møte samiske joikere, og få delta i skapende aktiviteter med joik som tema. Joik er et sterkt samisk symbol og er en identitetsmarkør for barna, derfor er det viktig å vektlegge arbeid med joik i barnehagen.

Barnehagen må gi barna kjennskap til ulike samiske musikk former. Fra joik, som er den tradisjonelle musikkformen og som i dag er en inspirasjonskilde for moderne samiske musikere både innen worldmusic og eksperimenterende tekno- eller jazzjoik, som Mari Boine og Wimpe Saari er kjente for, og til "rap", som er en voksende del av det yngste og nye moderne samiske musikkuttrykket, som blant annet gruppa Duolva Duottar representerer.

Samiske artister representerer ofte flere kunstneriske uttrykksformer, og kalles for multikunstnere. Det er noe av det spennende som har kommet i samisk kulturliv i de siste tiårene. Mange fremstående samiske kunstnere spesialiserer seg ikke bare innenfor en kunstart, rendyrker ikke en form alene men uttrykker seg gjennom flere kunstformer. Dette ligger innenfor et syn på mennesket som opponerer mot en altfor firkantet inndeling av estetisk praksis som en ofte finner i vestlig kunst, men som ofte arter seg annerledes innenfor urfolkskunsten. En kjent multikunstner var Nils-Aslak Valkeapææ. Han fornyet joiken ved å kombinere den med moderne musikkformer. Joiken preget også hans øvrige kunstneriske produksjoner som dikt, teaterstykker og billedkunst. Joik er både litteratur og musikk, og man kan si at utifra ordenes musikk vokste bildene fram, bilder som kan gjenfinnes både i helleristninger og runeboommefigurer.

3.3.4 Litteratur

Samisk litteratur som skriftlig litteratur finner man så langt tilbake som til 1600-tallet, som ABC-bøker og religiøs litteratur. Som muntlig fortellerkunst, sagn og eventyr, lyrikk og joikepoesi har den samiske litteraturen lange tradisjoner. Den muntlige fortellerkunsten er en tradisjonsform som er i ferd med å bli borte i dag. Derfor er det viktig for samiske barnehager å videreformidle denne kunstformen for å bevare et viktig kulturelement i samisk litteraturformidling. I dag produseres samiske bøker med større vekt på det kunst-

neriske innholdet og den estetiske utformingen av stoffet. For barn er illustrasjonene vel så viktig som selve beretningen i bøkene, og kan gi rom for egne muntlige fortellinger ved siden av teksten (Hætta, 2007).

Personalet i barnehagen må:

- sørge for at barna opplever ulike elementer i samisk kultur
- skape rom for deltakelse i ulike duodje- og kunstaktiviteter
- sørge for at barna opplever samisk kunst- og kulturuttrykk
- være bevisste på samiske kulturelementer og sammenhengen mellom kultur og hverdagsliv
- sørge for at barn har tilgang til samiske bøker, kunst og billedkunst, musikk m.m.
- sørge for at barna har tilgang på materiale til duodji og kunst

3.4 NATUR, MILJØ OG TEKNIKK

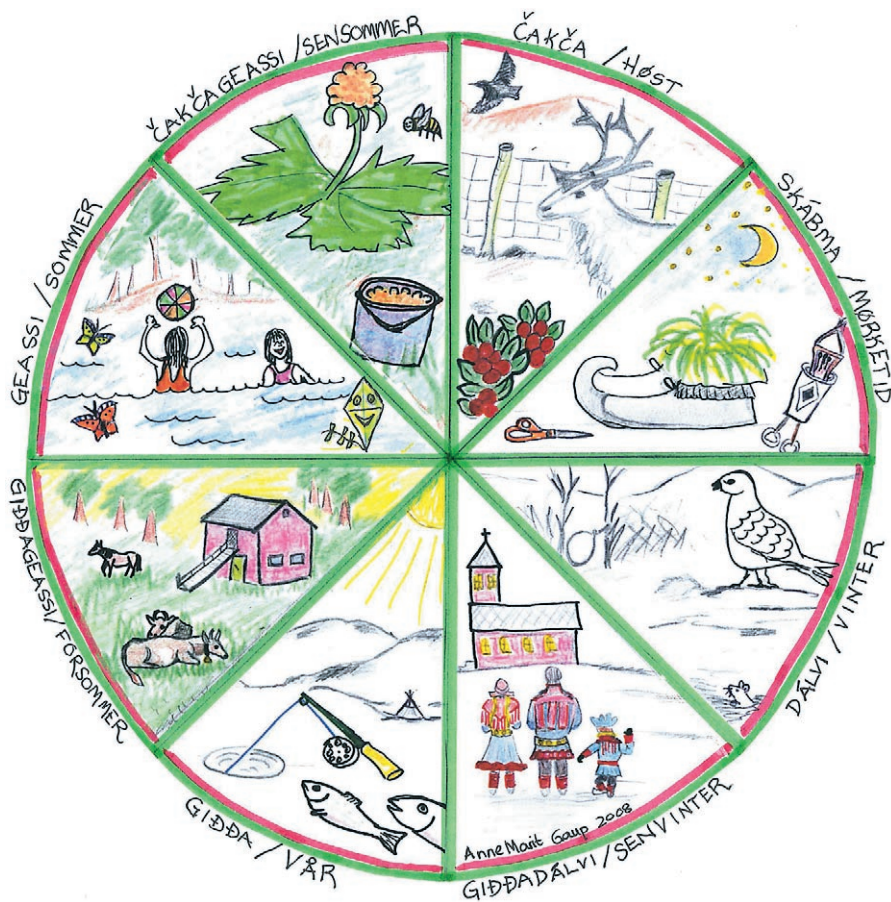
Samene har gjennom alle tider hatt nær tilknytning til naturen. De fleste samene livnærte seg av det man fikk fra naturen gjennom reindrift, fiske, fangst, jakt og jordbruk. Dette innebar også riktig bruk og forvaltning av naturen. Man måtte være bevisst på å etterlate naturen med minst mulig spor etter seg. Samiske barn fikk tidlig ta del i disse kunnskapene ved at de fikk være med foreldrene ut i naturen. Barna lærte seg til å bli glade i naturen, og de ble bevisste i forhold til bruk og forvaltning av naturen.

Mye av denne kunnskapen og holdningen til naturen er fremdeles sentral hos samene. Tross et moderne liv og virke er synet på forvaltning av naturen det samme. For mange samer er deltakende virksomhet i naturen fjernere nå, siden bare en del samer fremdeles livnærer seg av reindrift og jordbruk/fiske, såkalt kombinasjonsnæring. Tross dette er tradisjonell samisk mat levende. Både for samer i byen og for samer i dalen og på vidda er blodpølse av sau og rein en savnet delikatesse når høsten og slaktetiden kommer. Barnehagene har også et ansvar for å formidle budskapet om å ta vare på miljøet og naturen.

3.4.1 Åtte årstider

Naturens syklus gjennom året ses på i sammenheng med mat og duodjitradisjoner, dette henger nøye sammen, i og med at naturen påvirker utfallet av mattilgang og tilgang til gode råvarer for duodji. Samene er fremdeles avhengig av naturen, og lever med en nærhet til den som er viktig å videreformidle til barn. Årets begivenheter, som for eksempel slakting, kalving og lamming, flytting, slåttarbeid er viktig kulturarv for barn å få ta del i. Mennesket er avhengig av naturen, noe man godt kan se igjennom den samiske årssyklusen.

Samiske barnehager bør ta barna med ut i naturen og nærmiljøet, og legge til rette for at de aktivt får delta i mange tradisjonelle samiske gjøremål. Dette bør gjenspeiles i årsplanen, med utgangspunkt i den samiske årstidskalenderen. De tradisjonelle gjøremålene gjennom hele året bør ligge til grunn for virksomheten, med en målsetning om å gi barna varierte og rike naturopplevelser hvor de blir kjent med de ulike årstidene.

Alle årstidene representerer ulike aktiviteter; isfiske, fiske, jakt, slakting, røyking, salting og tørking av fisk og kjøtt, jordbruk, kalving, onnearbeid, merking av kalv, høst- og vårflytting, klipping av sennagras, høsting av sopp og bær m.m.

Årstidskalenderen, kan være et godt utgangspunkt for samiske barnehagers aktiviteter, aktualiteten for de ulike aktivitetene avhenger av barnehagens beliggenhet, kulturtilhørighet, tradisjoner, nærmiljø, tilgang til gjennomføring av aktiviteter m.m. Samtidig har de aller fleste barnehagene i Norge nær tilgang til naturen, noe som gjør det fullt mulig å gjennomføre mange av de nevnte aktivitetene. Videre er mange av barnehagene flinke til å invitere besteforeldre eller andre ressurspersoner som kan bidra med kunnskap innenfor de ulike aktivitetene til barnehagen. Dette har også andre verdier, som for eksempel etablering av kontakt med den eldre generasjonen som har stor kunnskap om verdier, skikker, språk, historie, tradisjonelle aktiviteter m.m. Det er viktig at samiske barn får mulighet til å lære fra den eldre generasjonen for å bevare noe av den tradisjonelle kunnskapen. Også personalet kan tilegne seg mye viktig kunnskap som kan videreføres i barnehagen. Samiske barnehager i byer og andre steder der det ikke er like lett å invitere

besteforeldre eller andre slektninger, kan for eksempel høre om det finnes eldre samer i området som kan bidra med lignende aktiviteter.

3.4.2 Mattradisjoner

De samiske mattradisjonene henger nært sammen med naturens årssyklus. Naturens gang gir tilgang til råvarer som igjen avgjør den samiske menyen. Det er viktig at barnehaugen vektlegger de tradisjonelle mattradisjonene for å gi barna kjennskap til ulike sider ved deres lokale kulturarv. Det er viktig at barna blir kjent med forskjellige fiskesorter, fugler, planter og dyr i sitt eget nærmiljø, og får kjennskap til mattradisjoner som for eksempel mølja i februar og fersk blodpølse om høsten. Ved at barna lærer å høste av naturens goder og samtidig lærer hvordan naturen skal ivaretaes, gis de også en mulighet til å vise respekt for naturen og bli glad i naturen. Tilgang til gode råvarer er noe som viser nærheten mellom natur og menneske. I samisk tradisjon høster man ikke mer enn naturen er i stand til å reproducere, dette blir en viktigere og viktigere holdning å formidle for fremtiden.

Mångebuidemárfi/
Blodpølse i tykkstam

Kniven

For mange samiske barn er det naturlig å tidlig lære seg å bruke redskaper som for eksempel kniv, øks, nål m.m. Spesielt kniven har en sentral plass i den samiske kulturen, den har vært et allsidig verktøy opp igjennom tiden, men også til grobunn for myter og fortellinger. Samiske barn får tidlig innføring i bruk og anvendelse av kniv, en viktig del av læringsprosessen er for eksempel at en kniv er et redskap og ikke noe man leker med. Barn lærer ferdigheter i forhold til hvordan kniven holdes, bæres, anvendes, gis fra seg m.m. Kniven har mange bruksområder, og brukes blant annet til slakting, sløyving av fisk, skaving av kjøtt, merking av kalver, spikking m.m.

En myte om kniven:

Man kan gi en kniv i presang, men mottaker må gi en penge for den.

Man kan ikke motta en kniv i gave, man må betale for den, ellers kan det gå galt.

3.4.3 Stjernehimlen

Den samiske stjernehimlen er ikke slik vi kjenner den fra den tradisjonelle vestlige beskrivelsen. Stjernene var samenes kompass og klokke. Ved at samene fulgte stjernenes retning, kunne de orientere seg og finne fram dit de skulle og hvor lenge det var igjen før det ble morgen. Noen stjerner hadde større betydning enn andre. For at de skulle huske de ulike stjernene, lagde de egne fortellinger. I samiske områder finnes det fortellinger knyttet til elgjakt. I noen områder finnes det tilsvarende fortellinger, for eksempel i forbindelse med fiske. Barna bør få kjennskap til den samiske stjernehimlen og dens betydning før og nå.

Andre dager har sammenheng med kirkelige arrangement. Før i tiden var det naturlig å følge med på både vær og tid ved hjelp av merkedagene. Noen av dagene kunne være merkedager for vær, om det ble regn, sol, kulde eller vind akkurat denne dagen. Ut i fra

merkedagene kunne samene spå framtidig vær, hvordan våren, sommeren, høsten eller vinteren ble. Merkedagene kunne også si om det ble bra fiske, vekst og bærsesong. For de som drev med jordbruk, var det viktig å vite hvordan været ble i forbindelse med onna og annet arbeid på gården. Merkedager kan være et interessant tema i barnehagen, det er bundet opp mange myter og fortellinger i forhold til slike dager, som kan fortelles til barna. Man kan kanskje også innføre nye dager å feire i barnehagen, og dermed skape noen "nye" tradisjoner. Noen merkedager spår været, dette kan man i noen tilfeller konkret erfare, noe som kan være svært interessant og spennende

Nordlyset

Nordlyset har en spesiell plass som naturfenomen i Nord-Norge, og det knytter seg mye overtro til den. I gamle dager kunne man tro at om man ertet Nordlyset ville det komme ned fra himmelen og ta barnet som ertet.

Guovssahas

Guovssahas, guovssahas!
Viegada, viegada!
Hárddán gal! Hárddán gal!
Lip lip lii! Lip lip lii!

Nábárgazzajuolggit!
Buoidebinná njálmimis!
Neaskinfiellu bađas!
Gáhk Kobinná gjeđas!

Veahčir oaivi, veahčir gállu!
Ruona healbmi, ákšu sealggis!
Lip lip lip lip! Ci ci ci ci!
Lip lip lip lip! Ci ci ci ci!

Suga Suga Su, Elisabeth Utsi Gaup

For personalet i barnehagen:

- ta i bruk den samiske årstidskalenderen slik at barna lærer å kjenne ulike årstider og hvilke arbeidsoppgaver som blir utført i de forskjellige deler av året
- gi barna grunnleggende erfaringer og kunnskaper om naturen, forståelse og sammenhengen i den
- lære barna å vise respekt for natur, liv og nærmiljø
- invitere og etablere kontakt med personer som kan bidra med ulike tradisjonelle samiske gjøremål
- gi barna rike naturopplevelser
- lære barna å ferdes i naturen, og hvordan samene har brukt naturen i de ulike årstidene
- ta i bruk samiske merkedager og værtegn, og vektlegge betydningen av disse dagene i forhold til vær, helligdager m.m.

3.5 ETIKK, RELIGION OG FILOSOFI

Samisk førkristen tro var basert på naturtro og hvor et av de sentrale elementene var sjamanisme. Her betraktet man alle naturfenomener som besjelet og levende, med et guddommelig nærvær alle steder. I mange samiske områder finnes det den dag i dag hellige steder, som fjell, innsjøer og rundt offerstener i naturen. Samisk religion var basert på en forestilling om at man hadde mange guddommer, både mannlige og kvinnelige. Noaidi (en sjaman/trollmann) hadde en sentral plass i det samiske samfunn og var den som hadde evne og makt til å helbrede syke og komme i kontakt med gudene og åndeverdenen. Noaidien brukte runebommen for å oppnå kontakt med gudene og åndene.

I samisk religion/tro eksisterer det mye av det som vesten kaller for "overtro". For de fleste samer er det ikke snakk om overtro, men om en naturtro som har overlevd i generasjoner og som sannsynligvis har sine røtter fra sjamanisme. I barneoppdragelse var det tidligere naturlig at barna ble fortalt sagn om fenomener og skikkelser som Stállu, haldi/underjordiske, tjuder, čáhcerávga¹⁰ (draugen). Slike fortellinger hadde en oppdragerfunksjon. Hensikten var å beskytte barna slik at de skulle holde seg unna farer, noe som var en nødvendighet pga. nærværet til naturen. Fortellingene kunne også ha en kristen funksjon, om det å lære barnet "å holde hviledagen hellig", eller ha respekt for Gud og helligdager.

I samiske samfunn før i tiden var det ikke uvanlig å ha ulike leveregler i tilknytning til søn- og helligdager, det gikk ut på ting som man ikke hadde "lov" å gjøre på disse dagene, det kunne også handle om ting som burde vært gjort før dagen opprant. Dette hører man om i julesangen: "Vuordit juovlaruohta", som handler om å være ferdig med julestria før julaften kommer, fordi julenatten kommer Stállu med sin raid forbi, og er det rotete utenfor huset når han kommer er det fare for at raiden setter seg fast. Stoppet Stállu, og det ikke var vann i fjøset til dyra, ville Stállu slurpe blod fra dyra. En annen fortelling handlet om det å ikke å ake ute 1. juledag, noe som ble fortalt å kunne være meget farlig. Da lurte Stállu bak haugen, og kunne fange barnet som akte i sekken sin. Disse fortellingene var med på å få barna til å følge den Læstadianske leveregelen om at det var synd å leke ute på 1. juledag, som er en svært hellig dag for de kristne, og man burde i stedet tilegne denne dagen til det kristne budskap.

Filosofi er et sentralt element i samisk bareoppdragelse. Det er naturlig å ikke gi barna et konkret svar, men tvert imot legge vekt på at barna skal finne svar ved at man stiller ledende spørsmål. Spørsmål om livet og døden er spørsmål som barna etter hvert blir opptatt av og kan stille mange undrende spørsmål om. Slike spørsmål kan ha mange svar, avhengig av hva man tror på. Samene hadde ofte svar som skulle bidra til at barna selv skulle reflektere og filosofere over livets mange ubesvarte spørsmål. Dette skulle utvikle barnets eget tankesett og bidra til refleksjon, mange spørsmål kunne forbli ubesvart, mens andre fant svar som inneholdt en sannhet for den det gjaldt. Dette var også noe som ble overført til annen oppdragelse og lærdom av barna, de ble sjelden irettesatt, men dette ble gjort på en slik måte at barnet fikk følelsen av å velge selv hva som var best. Man kunne si til barnet som man ville forhindre å gå nær en elv, at om barnet gikk til elva, så ville barnet ikke være sikker på hvem som lurte på det der? Da tenkte de på Čáhcerávga. Gjennom fortellinger hadde ofte barn hørt om andre barn som gikk til elven og ble tatt av Čáhcerávga. Dette kunne jo skje i barnets fantasiverden.

3.5.1 Diiddat¹¹/ merker, tegn, tro

Mennesker har gjennom generasjoner vært opptatt av hvordan livet og fremtiden kommer til å arte seg. Ved å spå og gjennom å tolke tegn, prøvde menneskene å få greie på

¹⁰ Tjaetsieraavke (sørsamisk)

¹¹ Voejkenejaahkoe (sørsamisk)

hvordan framtiden ville bli. Dette kunne skje ved å se i håndflaten, spå med kaffegrut og lignende. Drømmene hadde også betydning, og noen kunne tyde drømmer. Ofte spådde man været, men man kunne også "se" inn i fremtiden til personer og forespeile spesielle hendelser.

Samene har etter hvert knyttet sterke røtter til kristendommen, som i dag anses å være samenes religion. I mange samiske samfunn er kristne høytider som jul og påske en viktig tradisjon. I sammenheng med påske er det mange steder knyttet tradisjonelle begivenheter til høytiden slik som barnedåp, konfirmasjon og giftemål.

Barnehagen bør ha fokus på at de samiske barna blir kjent med samfunnets normer og verdier, som ofte oppleves som spesielle i de samiske lokalmiljø. Kristendommen, og spesielt læstadianismen, står sterkt i mange samiske samfunn. Det er spesielt viktig at de blir kjent med tradisjonelle kristne høytider og kirkelige begivenheter. For å styrke samiske barns etniske tilhørighet er også kjennskap til mangfoldet i samisk religion og tro viktig, som fremdeles er en levende del av deres kultur, et element barna ofte møter daglig fremdeles i de ulike lokale småsamfunn. Som en del av et flerkulturelt samfunn, bør barnehagen hjelpe barna å utvikle toleranse og vise interesse for andre mennesker, deres kultur, levesett og tro.

Barna bør også få kjennskap til mangfoldet i samisk religion og tro, som en del av deres kulturarv. Mange samiske elementer, som ikke finnes i den norske kulturen, er levende ennå i dag. Man kan for eksempel snakke om helbredelse, som blir utført av personer i barnas nærmiljø, og som mange steder er en del i samenes hverdag. Å gjøre barna kjent med de spesielle trekkene ved deres kultur vil være med på å stimulere til å utvikle toleranse og vise interesse for andre mennesker og deres tro. I møtet med det ukjente og nye ser man sin egen kultur sterkere.

3.5.2 Merkedager

Samene har også merkedager som har sin opprinnelse i kristendom, tro og tradisjon som har gått i arv. Noen merkedager har sitt utspring fra religiøse skikkelser, som for eksempel Marjjabeaivvit (Mariadager).

Samene har også tradisjoner knyttet til ulike årstider, for eksempel til julen. En tradisjon fra Nord Troms er "Å gå Daban", som man kaller det. Dette er noe som kan ligne på den norske tradisjonen "Å gå julebuk". Både barn og voksne "går Daban", helst på lillejulaften. Man kler seg ut og går fra hus til hus, hvor man så synger julesanger utenfor, før man banker på og spør (på samisk) om Daban er hjemme. Får man ja til svar, synger man litt til, og da kan det vanke godteri i kurven.

Slike gamle tradisjoner kan barnehagen ta opp i sine tradisjoner, og de er en fin måte å formidle lokal kulturarv på.

**li guhtege riegát
áksu gieđas**
Buohkat dárbašit
oahppat ja hárje-
haddat

**Ingen blir
født med øks i
hånden**
Alle må få prøve
og feile

Personalet i barnehagen må:

- være bevisst sin rolle som formidlere av barnehagens verdigrunnlag
- møte barnas undring i spørsmål om livets mange ubesvarte spørsmål
- ta barnas tro og spørsmål på alvor og vise respekt for deres undring
- ta del i de tradisjonelle samiske kristne høytidene sammen med barna
- bidra til forståelse og toleranse for kulturelle forskjeller i samisk tro og religion
- lære barna å vise respekt og forståelse for andre mennesker og deres tro og religion

3.6 NÆRMILJØ OG SAMFUNN

De samiske barnehagene har ut ifra beliggenhet og geografisk spredning ulike behov med hensyn til nærmiljø og samfunn. Samiske barn må få kjennskap til og erfaringer i sitt eget nærmiljø, før det etter hvert skal få kjennskap til hele den samiske kulturen. På den måten skal barna vokse seg inn i det, bli trygge og føle tilhørighet til det.

3.6.1 Tilhørighet i samisk kultur

Barns medvirkning er et for så vidt nytt begrep i barnehagen i dag, men i samisk tradisjon er det et "gammelt" fenomen. Det har alltid vært vanlig at samiske barn deltok i de voksnes gjøremål og arbeid, ut i fra barns eget ønske og egne utviklingsmuligheter. Ved å følge den samiske årstidskalenderen, får man et bredt grunnlag for aktiviteter og læring om lokalsamfunnet, natur, kunst og kultur, arbeidsliv, tradisjoner, mattradisjoner og leve-sett. Innen dette arbeidet kommer også samarbeidet med foreldrene inn ved å innhente kunnskap om deres levemåte, ulike kulturuttrykk og tradisjoner. Besteforeldregenerasjonen er en ressurs her, med mye kunnskap om eldre tid som kan legge et godt grunnlag for barns utvikling av identitet og tilhørighet i den samiske kulturen. Man kan, med hjelp av eldre mennesker ta for seg ulike temaer som for eksempel likestilling, hvor man konkret, gjennom muntlige fortellinger, kan sammenligne før-og-nå-situasjonen for kvinne og mann. En annen mulighet er å bruke data aktivt i barnehagen, ved å gjøre barna kjent med dataprogram, filmer og lignende, spesielt det som omhandler barnas nærmiljø og kultur. Historier om og av samer er med på å gi barna kunnskaper om samisk kultur og hverdagsliv. Man kan her for eksempel sette fokus på samer fra ulike områder, se på ulike kulturer og levesett og på ulike måter å være same på.

3.6.2 Nærmiljøet

I arbeid med nærmiljø og samfunn skal barnehagen bidra til at barna blir kjent med nærmiljøet ved å ta i bruk samiske lokale seder og skikker. Barnehagen bør ha en målsetning om at barna blir kjent med lokale tradisjoner og den lokale samiske historien i området, slik som f.eks. fornorskningsperioden i Nord-Troms og Finnmark, viktige politiske elementer som er merkbare i lokalmiljøet, viktige hendelser som opprettelse av Same-tinget og begivenheter som feiringen av samefolkets dag. Ved å ta for seg elementer av disse ulike temaene vil det bygge opp en forståelse hos barna allerede i førskolealder. Gjennom å få kjennskap til bakgrunnen vil barna få et bredt kjennskap til samisk historie og til samisk samfunnsliv i dag. Barna vil også gjennom disse temaene få kjennskap til de ulike institusjonene og arbeidsplasser i det samiske samfunnet. Temavalg og aktiviteter må gjøres i forhold til de ulike barnas forutsetninger, jo eldre barna er dess mer vil de få med seg av hendelser og debatter i nærmiljøet. Barnehagen, som en del av barnets oppvekst, kan være med på å gi barna en forklaring og forståelse av det som

skjer rundt dem. Med samenes bakgrunnshistorie har barnehagen en viktig rolle i å skape en positivitet omkring det samiske, som ellers ofte er preget av negativ oppmerksomhet. Bevissthet om påvirkningen personalet har på barna og forbildene de oppleves å være for barna er viktig for de opplevelsene samiske barn har i det samiske nærmiljøet. Et positivt fokus vil på sikt prege barnas holdninger til det samiske, og gjennom å få ta del i ulike aktiviteter i lokalmiljøet også styrke deres samiske tilhørighet.

3.6.3 Samfunn

Synliggjøring av barnehagen i lokalmiljøet vil bidra til at også nærmiljøet (foreldre, slekt og naboer) og de samisktalende voksne i lokalsamfunnet får møte barna og barnehagen som virksomhet, og dermed bli kjent med barnehagens funksjon i oppdragelsen av barna. Dette kan bidra til oppmerksomhet fra de voksne og lokalsamfunnets side i tilrettelegging av gode oppvekstvilkår, språk- og læringsarenaer for barna. Det er viktig at barnehagen trekker inn de elementene i det lokale miljøet som bidrar til å styrke og utvikle barnas samiske identitet og tilhørighet til egen kultur. Dette er spesielt viktig i områder hvor samisk språk og kultur ikke er dominerende i lokalsamfunnet og ikke er synlig og åpenbar for alle. Her er samiske personer, som behersker samisk og har kunnskap om samisk historie og kultur en ressurs.

Personalet i barnehagen må:

- bruke det samiske nærmiljøet aktivt
- ta med barna på duodji- og kunstutstillinger, teater m.m. i forbindelse med ulike samiske arrangement
- følge med på ulike arrangement i regi av foreninger, m.m. og ta del i aktivitetene sammen med barna, for eksempel feiring av Samefolkets dag
- i samarbeid med hjemmet, samisk foreldrenettverk, samiske språksentere, lokale foreninger, idrettslag, samisktalende personer i lokalmiljøet og lignende, bidra til å skape gode samiske språkarenaer og større synliggjøring av samisk språk på ulike arenaer i nærmiljøet.

3.7 ANTALL, ROM OG FORM

I samisk kultur har vi mange symboler som kan danne et godt utgangspunkt for arbeidet med både antall, rom og form. Mye av læringen i barnehagen foregår i rutinepregede situasjoner, som måltid, påkledning, stell m.m. Dette er ofte det vi kaller for den "tause kunnskapen," noe som ikke er definert. Gjennom observasjon og kartlegging kan man oppdage arenaer hvor mye av læringen foregår. I måltidssituasjoner kan begreper som halv, hel, fullt, halvfullt, tomt osv. innføres: For eksempel når barnet henvender seg og spør om å få en brødskeive. I slike situasjoner kan man spørre barnet om det vil ha et helt eller en halv skive ved at man samtidig viser fram en hel og en halv skive. Det samme gjelder i forbindelse med drikke: fullt eller halvt glass, tomt og så videre. Frukt har også ulike former som kan benyttes. Det er viktig å gjenkjenne former. Dette skjer ved at barna gjenkjenner og skjelner mellom former og størrelser.

Ved både ute- og inneaktiviteter kan det jobbes med romfølelse. Er man ute i naturen kan man inspirere barna til å se hvor man har gått, hvor man går og i hvilken retning man går tilbake igjen. Dette kan også være et utgangspunkt når man er ute i nærmiljøet. Barna ti-

legner seg ferdigheter i form av å orientere seg og blir bevisst i forhold til retning, avstand og tid. I forbindelse med baking, vil det være naturlig å bruke vekt og desilitermål. Selv om hensikten ikke er at barna skal lære seg vekt og måleenheter, er det viktig at barna blir kjent med hvordan slike redskap benyttes.

Gjennom arbeid med antall, rom og form skal barnehagen bidra til at barna blir kjent med matematiske begreper på samisk. Også "gamle" samiske tellemåter og måleenheter kan være interessant å lære, som for eksempel;

goartilastit

- goartil¹² (måleenhet fra lillefinger til pekefinger når fingrene er strukket ut),
- salla¹³/salasteapmi – favn (ved å strekke armene helt ut til begge sider utgjør avstanden fra høyre tommelgrop til venstrehånds tommelgrop, ved for eksempel måling av et tøyestykke)
- lávkun¹⁴, (skritt) (Nystad 2002)
- rievssatlávkkit¹⁵ (tidsangivelse)
- beanagullan¹⁶ (en mil)

Det er viktig å innføre samiske begrep for å gjenkjenne former, ornamentikk, størrelser og mål som man for eksempel finner på ulike duodjiprodukter, kofter, smykker og lignende. Man kan bruke ulike typer spill, leker og formingsmateriell som konkretiseringsmateriell. Det må bli lagt til rette for å besøke utstillinger av samiske kunstnere, og også invitere samiske kunstnere og designere til barnehagen for å gi barna impulser og erfaringer.

Personalet i barnehagen må:

- legge til rette for at barna i barnehagen får gode læringssituasjoner hvor målet er at barna får uttrykke seg og bruke matematiske ferdigheter
- ta utgangspunkt i det enkelte barns utvikling med hensyn til tilegnelse og interesse for matematiske uttrykksformer
- være bevisste ved å gjøre barna oppmerksom på avstander, retninger, gjenkjenne seg ute i nærmiljø i naturen
- bruke de ulike samiske måleenhetene i hverdagen, slik at barna får forståelse og kan overføre læringen til flere ulike situasjoner

Det vises også til "Temahefte om antall, rom og form i barnehagen" – publikasjonskode F-4241 B.

12 goartta (lulesamisk) / goerhteale (sørsamisk)
13 salla (lulesamisk) / sille, sylle (sørsamisk)
14 lávkot (lulesamisk) / sælloehtidh (sørsamisk)
15 hánalávkke (lulesamisk)
16 benagullan (lulesamisk)

Del 4

Planlegging, dokumentasjon og vurdering

4.1 PLANLEGGING

Planlegging i samiske barnehager må, i tillegg til overordnede mål gitt i barnehageloven og rammeplan, ta utgangspunkt i kommunens overordnede vedtekter, bestemmelser og retningslinjer. Dersom barnehagen ligger i en språkforvaltningskommune fins det egne bestemmelser når det gjelder samisk språk. Dette må ligge til grunn, sammen med barnehagens egen målsetning, virksomhetsplan og årsplan, i planlegging av virksomheten.

Det kreves ekstra tid og ressurser for å planlegge i forhold til det samiske perspektivet, både i språkarbeidet og i forhold til kulturformidling. Det er en spesiell del av en ellers ordinær barnehagedrift, og det bør legges til rette for en bredest mulig medvirkning fra barn, foreldre, barnehagens personale og eiere i planlegging, dokumentasjon og vurdering av virksomheten. Det er viktig at eier og ledelse er delaktige i dette arbeidet for å skape forståelse for denne spesielle delen av virksomheten, siden denne krever ekstra ressurser vil det være opp til eiere å legge inn prioriteringer i forhold til virksomheten. Dette vil gjelde alt fra barnehagens fysiske utforming, organisering, innhold og prosesser, men også i forhold til kompetanseheving av personalet.

Det er viktig at barnehagene samarbeider internt i kommunen, men også med andre samiske barnehager. Dette kan danne et godt grunnlag for utveksling av erfaringer, opplevelser, kartlegging av kompetanse, språkarbeid, temaarbeid, utveksling av læremateriell og så videre, et større fagmiljø vil bidra til både nytenking og nyskaping. Ekskursjoner og samarbeidsavtaler med andre samiske barnehager kan være en viktig motivasjonsfaktor for de ansatte i barnehagen og kan være med på å kvalitetssikre tilbudet.

I følge rammeplanen skal samiske barnehager legge den samiske årstidskalenderen til grunn for arbeidet. Årstidskalenderen kan også være et godt utgangspunkt for alle samiske barnehager uavhengig av geografisk beliggenhet. Årstidskalenderen kan forankres i det generelle planarbeidet som tar utgangspunkt i årstider, aktiviteter, kulturelle begivenheter, høytider, merkedager m.m. Ved planarbeid vil det være viktig å være fleksibel og kunne ta ting på sparket, som også er en viktig del av barnehagens hverdag.

Planer for barns overgang fra barnehage til skole skal også nedfelles i barnehagens årsplan. Dette momentet er viktig også i forhold til samiske barns språkutvikling for å sikre progresjon og sammenheng i barns læring og opplevelser fra barnehageoppholdet og inn i skolen. Barnehagens målsetning og planer for innholdet i barnehagen, organisasjons- og kompetanseutvikling i et lengre perspektiv, bør stå i forhold til det barna møter i skolen. I et samarbeid mellom skole og barnehage kan et godt grunnlag for læring legges allerede i barnehagen.

4.2 DOKUMENTASJON SOM GRUNNLAG FOR REFLEKSJON OG LÆRING

Gjennom ulike former for dokumentasjon kan personalets arbeid og barns læring synliggjøres som grunnlag for refleksjon over barnehagens verdigrunnlag og oppgaver og barnehagen som arena for lek, læring og utvikling. Gjennom dokumentasjon vil barnehagen gi informasjon først og fremst til foreldre, men også til lokalmiljøet og kommunen som barnehagemyndighet.

4.2.1 Bilder

Dokumentasjon kan for eksempel være billedmateriale. Man kan ta bilder fra ulike situasjoner, temaarbeid, lek, m.m, og lage en plakate eller tavle som henges på vegg. På denne kan det monteres bilder av det som skjer under aktiviteten, og legges til samisk tekst, ord og uttrykk som er relevante i forhold til temaet. Dette gir foreldrene grunnlag og mulighet til å se hva barna opplever og hvilke aktiviteter de har vært med på. Dokumentasjonen kan danne grunnlag for samtale mellom foreldre og barn, men også mellom personalet og foreldrene, personalet og barn, samt barna seg imellom.

Bilder kan også være med på å bidra til kreativitet både hos barn og voksne, ved at barna kan se seg selv i ulike situasjoner, i leken, i samspill og aktivitet. Dette kan være en inspirasjonskilde for å ta opp lekesituasjoner ved at de gjenopplever situasjoner som de ser på bildene. Barn opplever og skal bearbeide mange nye inntrykk, noe som gjør at barna ikke alltid klarer å gjenskape situasjoner der og da. Bilder kan dermed være på å inspirere barna til nyskaping og tenking, og være et godt redskap for begrepsutvikling og samtale, spesielt med tanke på samisk språkutvikling hos barn.

4.2.2 Mapper

En annen form for dokumentasjon er å lage en egen mappe til hvert barn som skal ligge som grunnlag for barnets utvikling og opplevelser igjennom barnehageoppholdet. Denne mappen er først og fremst beregnet til foreldrene, men deler av innholdet kan, med foreldrenes tillatelse, bearbeides og gis videre til skolen for å vise noe av barnets bakgrunn før skolestart. I denne mappen legges blant annet tegninger, referat fra samtaler, "gullkorn" og andre utsagn, som kan være minnerike for barnet. Det kan også legges ulike "kartlegginger" av barnet i mappen, for eksempel flere tegninger over tid som viser barnets tegneutvikling. Ord, uttrykk og sanger, og opplevelser, som er knyttet til ulike temaer, vil være en del av mappens innhold og vise noe av barnets kunnskap. Utover dette kan mappen inneholde ting barnehagen vil dele med foreldrene og mene å være til minne om barnehagetiden.

4.2.3 Avis

Det å lage en avis eller et hefte, med bilder og tekst fra livet i barnehagen, gir et godt bilde av barnehagens virksomhet. Bilder og tekst formidler stemninger og gir et godt innblikk i barnehagehverdagen. Bildene trenger ikke vise barna direkte, med hensyn til det etiske perspektivet som skal ligge til grunn for dokumentasjon, men kan fokusere på selve aktiviteten. Å lage avis gir god mulighet til de eldste barna å delta aktivt i dokumentasjonen, som blant annet gir gode forutsetninger for språkutvikling, tekstska-ping og fortellerevne.

4.2.4 Annen dokumentasjon

Det fins ulike kartleggingsprogram til bruk for barnehager. Disse kan være ment for barnas utviklingsnivå på ulike områder, også for spesifikk kartlegging av språkutvikling. Kartlegging legger grunnlag for refleksjon og evaluering og er et redskap for å kvalitetssikre virksomheten på ulike områder.

4.3 VURDERING AV BARNEHAGENS ARBEID

Det er viktig at barnehagen vurderer om barnehagen bygger på samisk språk og kultur. For de samiske barnehagene blir det å vurdere innholdet i barnehagen annerledes enn i de norske barnehagene i og med at i samiske barnehager skal all virksomhet også vurderes i et samisk perspektiv. For samiske barnehager er målsetning for språket i tillegg til mål for virksomheten et element som må vurderes kontinuerlig. Spesielt i områder hvor språket revitaliseres vil dette være svært viktig i arbeidet med barna.

Barnehagen skal vurdere eget arbeid og egne arbeidsmetoder. Det daglige samspillet mellom menneskene i barnehagen er en av de viktigste forutsetningene for barns utvikling og læring. Hvordan gjenspeiler leken aktiviteter som barnehagen jobber med? Gjennom barns lek kan en se hvordan de trives og deres utvikling.

I forbindelse med temaarbeid om for eksempel fiske, reinslakting, besøk ved reingjerde, besøk i fjøs, sauesanking, lamming, klipping av sau, potetsetting m.m., kan en se om dette gjenspeiles i barnas lek og på hvilken måte.

- Har de tradisjonelle samiske aktivitetene innvirkning på barnas språk?
- Bruker barna samisk språk mer aktivt enn ellers?

Dette kan være et godt utgangspunkt for å se hvilke områder i temaet som fanger barns oppmerksomhet, noe som igjen kan danne grunnlag for samtale og felles refleksjon av barnas egne opplevelser. Hva var morsomt, spennende, mindre morsomt? Felles og individuelle opplevelser kan danne et godt grunnlag for videreføring av temaarbeidet.

Det er en forutsetning at man i barnehagen vurderer og evaluerer sine planer der målet er å vurdere sitt arbeid mot planer og aktiviteter som er gjennomført. Like viktig er det å se på aktiviteter som ikke ble gjennomført, hva var årsaken og hvorfor ble ikke planen gjennomført. Dette er forpliktende og stiller krav til barnehagens evaluerings- og vurderingsarbeid. Resultatet av vurderingen kan være endrede mål og arbeidsmetoder. Hvis en ser at en ikke har oppnådd målene i for eksempel språkarbeidet må en vurdere andre metoder i språkopplæringen.

Del 5

Samarbeid

5.1 GRUNNSKOLEN

Det er viktig at barnehagen i samarbeid med aktuelle skoler utarbeider en plan for barnas overgang fra barnehage til skole. Dette skal skje i nært samarbeid med barnas hjem. For barnehagebarn utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, vil det være viktig at barnehagen er behjelpelig med å gi informasjon om rett til samisk opplæring. Det vises til veilederen "Fra eldst til yngst – Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole".

5.2 PEDAGOGISK-PSYKOLOGISK TJENESTE

Det er en forutsetning at den pedagogisk-psykologiske tjenesten i områder hvor det er samiske barnehager er i besittelse av faglig kompetanse om samiske forhold og kan være en støttespiller for barnehager og foreldre. Denne tjenesten kan samarbeide med SEAD om aktuelle saker.

5.3 SEAD

Samisk spesialpedagogisk støtte (SEAD) gir tilbud til samiske brukere når det gjelder språk, språklig utvikling, kommunikasjon og tospråklighet. SEAD har kompetanse i språk-utvikling, tospråklighet, identitetsproblematikk og sosiale og emosjonelle vansker. SEAD er tilknyttet Samisk høgskole og er lokalisert i Kautokeino.

5.4 UTDANNINGSINSTITUSJONER

For samiske barnehager vil samarbeid med Sámi allaskuvla (Samisk høgskole), høgskolen i Levanger og høgskolen i Bodø være en forutsetning med hensyn til øvingsopplæring av studenter som tar førskolelærerutdanning.

5.5 SAMETINGET

Sametinget forvalter tilskudd til barnehager med samiske barn. Tilskuddet skal sikre samiske barn et barnehagetilbud bygd på samisk språk og kultur.

Sametinget følger de til enhver tid gjeldende lover og målsettinger for barnehager fastsatt av Stortinget. Barnehager og andre kan kontakte Sametinget dersom det er spørsmål angående tilskudd eller barnehagetilbud til samiske barn.

5.6 ANDRE SAMARBEIDSPARTNERE

Foreldre vil være barnehagens viktigste samarbeidspartnere. Andre samarbeidspartnere kan være språksentre og kulturpersonligheter i nærmiljøet.

Kommuner som har flere samiske barnehager, kan for eksempel samarbeide om en felles årsplan og virksomhetsplan. Her kan man skape et godt samarbeidsgrunnlag på tvers av barnehagene hvor man kan innlemme hele personalgruppa. De har da et godt utgangspunkt til samarbeid i forbindelse med felles planlegging, kartlegging, utveksling av erfaringer, kompetansekartlegging av personalet og så videre, noe som vil føre til et større fagmiljø.

Samiske barnehager utenfor samisk forvaltningsområde kan danne samarbeidssirkel med nabokommuner der det er samiske barnehager. Barnehagene som har større avstand kan også utveksle og ha samarbeid med andre barnehager ved for eksempel bruk av telefon, e-post, IKT, hospitering og ekskursionsjoner. Det er styrer i den enkelte barnehage, i samråd med pedagogiske ledere, som har det overordnede ansvaret for å videreformidle og gi føringer for hvilke satsningsområder en ønsker å ha i den enkelte barnehage.

Det er ønskelig at offentlige og private barnehageeiere samarbeider om retningslinjer for lokal tilpasning av rammeplanen.

Litteraturliste:

- Balto, A. (1997). Samisk barneoppdragelse i endring. Ad Notam Gyldendal
- Erke, R. & Høgmo, A.(red). (1986). Identitet og livsutfoldelse. Universitetsforlaget
- Gaup, E. U. (1989) Suga Suga Su. Dat
- Gaup, K.E. (2001). Girjjo-Gárjjo. Mitalusat, máidnasat, sátnevádjasat, árvadusat ja diidat. Davi Girji
- Gaski, H. & Solbakk, A (red) (2003). Jođi lea buoret go oru. ČállidLágádus
- Gaski, H (red) (2004). Tiden er et skip som ikke kaster anker – samiske ordtak. ČállidLágádus
- Hætta, O.M. (1994). Samene. historie, kultur, samfunn. Grøndahl og Dreyers Forlag
- Hætta, O.M. (2007). Samene – et arktisk urfolk. Davi Girji OS
- Juul, J. & Jensen, H. (2003) Fra lydighet til ansvarlighet. Pedagogisk Forum
- Myrvoll, M. (1999). Samene – ett folk i fire land. Sámi oahpahusráđđi/Samisk utdanning-sråd
- Somby, L.M.S, Eira, R.G, Anti, K.A (2001). Fáddágirji mánáidgárddiide. Sámi oahpahusráđđi/Samisk utdanningsråd
- Todal, J. & Pope M. red (1996). Vág å snakke. Samisk utdanningsråd/Sámi oahpahusráđđi
- Tveterås, F. & Arntsen, T. & Jernsletten, R.(2002). Samisk kunst- og kulturhistorie. Vett og Viten
- Øzark: K. (1995). Guovttetgielavuolta ja kognitiiva ovdaneapmi pedagogalaš persepektiivas/Tospråklighet og kognitiv utvikling i pedagogisk perspektiv. Sámi oahpahusráđđi/ Samisk utdanningsråd
- Øzark, K. og Juuso, R. (1999). Pedagogalaš jurddagirji guovttegielalaš mánáidgárddiide/ Pedagogisk idebok for tospråklige barnehager. Sámi oahpahusráđđi/Samisk utdannings-råd
- Wirkola, K. & Baal, L. (2003). Hoakat ja stoahkat. Sámediggi

Annen litteratur

Haugen, R. (2000). Barn og unges læringsmiljø. Fra enkeltindivid til medlem av et flerkulturelt fellesskap. Høyskoleforlaget

Nordahl, T, Bøe.J, Bjørnsen, G, Jahnsen, H & Plisichewski, H (2002). Veiledning om utvikling av sosial kompetanse. Læringssenteret.

Solbakk, A. (1994). Sámi Historja 1. Davvi Girji o.s.

Solbakk, A. (1997). Sámi Historja 2. Davvi Girji o.s.

Vuolab, K. (1990). Ande ja Risten Jagi farus. Davvi Girji.

Kunnskapsdepartementet:

Temahefte om samisk kultur i barnehagen. F-4218

Kunnskapsdepartementet. (2006). Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver

Kunnskapsdepartementet: Rundskriv F-08/2006, Lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager (barnehageloven) med forskrift og departementets merknader til bestemmelsene

Temahefte om "IKT i barnehagen". F-4211 B

Temahefte om antall, rom og form i barnehagen. F-4241 B

Temahefte om barns medvirkning. F-4217 B

Barne- og familiedepartementet Q-0903 B. Rammeplan for barnehagen

Barne- og familiedepartementet: Ot.prp.nr.72 (2004-2005) Om lov om barnehager (barnehageloven).

Ombudet for barn og unge.1995. Rapport fra barneombudet: Like som snøkrystaller, konklusjon fra ombudets kartlegging av samiske barn og unges oppvekstvilkår.

Sámediggi – Sametinget (2005). Sametingrådets melding om samiske barnehager

Sámi oahpahusráđđi (1996). Sámi oahpahusráđđi 20-jagi riikkaidgaskasaš ávvudankonferánsa 28-30.08.1996 raporta.

Barnehagen. Tidsskrift for barnehagefolk. Nr. 4/2005 & nr.1/2006 & nr.5/2006
Bedre barnehager. Skriftserie nr. 2/2005. Ny lov og ny rammeplan, fag, kultur og fellesskap i førskolelærerprofesjonen.

Utgitt av Sametinget i samarbeid med Kunnskapsdepartementet
Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Sametinget
samediggi@samediggi.no

Grafisk prod.: Bjørkmanns, Alta
Foto: Ola Røe
Gorži mánáidgárdi
Sametinget
Opplag: 500